

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ

Анжел Петров
Мая Пагешка Мариана Балинова

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

9.

клас

ИЗДАТЕЛСТВО БУЛВЕСТ 2000

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
за 9. клас

Автори

- © Ангел Маринов Петров, 2018
- © Мая Йовкова Падешка, 2018
- © Мариана Борисова Балинова, 2018

Графичен дизайн

- © Ивац Иванов Христов, 2018

Издателство

- © Булвест 2000, 2018
- ISBN 978-954-18-1301-0

ПРЕДГОВОР

Книгата за учителя по български език за 9. клас (по-нататък: *Книгата*) е помощно средство за учителя при организацията и осъществяването на урочните занятия по български език в 9. клас на първия гимназиален етап на училищното образование според новата учебна програма по български език от 2017 г. (по-нататък: *Програмата*).

В *Книгата* се представят сведения за основни методически, лингвистични, педагогически, психологически и социокултурни факти, процеси и закономерности, които са основа *Учебникът по български език за 9. клас* на издателство „Булвест 2000“ (по-нататък: *Учебника*) да бъде използван като средство за успешно комуникативно, езиково и общокултурно развитие на учениците.

Чрез теоретични сведения и насоки за практическа работа в *Книгата* ясно и гостъпно се характеризират взаимоотношенията между цели, учебно съдържание, педагогически средства и методически варианти на обучението по български език в 9. клас. Дават се идеи как учителят да конструира функционални уроци, съобразени с условията на образователния процес във всяка една ситуация.

Книгата се състои от две части.

В **първата част** се разглеждат общи проблеми на обучението по български език в 9. клас и на учебника по български език за 9. клас. Представя се *Програмата*, характеризират се функционалните и структурните особености на *Учебника* и на другите елементи от учебния комплект – работни листове, книга за учителя, електронен вариант на учебника.

Специално внимание в първата част на *Книгата* се отделя на възможностите, които *Учебникът* предлага за методическа интерпретация на постановките, заложили в *Програмата*. Такива са например следните:

- осигуряване на начини и средства за развиване на *функционалната грамотност* на учениците чрез извличане на информация от текстове при четене с разбиране (включително на текстове, които са на електронен носител);
- прилагане на информацията от текстовете при решаване на житейски проблеми и задачи;
- усъвършенстване на *критическото мислене* на деветокласниците чрез аналитично вглеждане в информацията от текстовете;
- развиване на социални умения у погростащите посредством участие в съвместни дейности като работа в малки групи, осъществяване на изследователски проекти, изпълнение на творчески задачи и др.

Книгата предлага алгоритми за четене и анализ на включените в *Учебника* разнообразни текстове. Чрез тях погростащите ще научат интересни факти от заобикалящия ги свят. От особена важност е също така, че когато четат и анализират текстовете, учениците ще обогатяват знанията си за човека, природата и обществото, ще изразяват собствено мнение по различни въпроси, ще се учат да използват информацията при решаване на задачи от всекидневието.

В първата част на *Книгата* се прави методическа интерпретация на информацията, която *Учебникът* предлага: за средствата, закономерностите и правилата на езика; за упражненията за разпознаване, анализ, редактиране и създаване на текстове; за тестовите задачи, схемите и таблиците за справка; за приложенията, в които има допълнителни сведения, чието предназначение е да улеснят работата на учители и деветокласници. Обосновава се мястото в учебното съдържание на богатството от начини, по които българският език се използва в многообразието от ситуации на речевото общуване. Изтъква се ролята на резултатното използване на българския език като следствие от овладяването на информация: за текста като смислово и езиково единство, за научния, за официално-деловия и за публицистичния стил, за активната, пасивната лексика и за паронимите, за речевото поведение на хората при участие в диалог и в дискусия, за публичното изказване по житейски проблем, за текстовете резюме, заявление, делово писмо и CV.

В първата част на *Книгата* предлагаме два документа – Държавния образователен стандарт за първия гимназиален етап на средното училище и *Програмата*.

Първата част на *Книгата* завършва с Примерно годишно разпределение на темите за учебни занятия по месеци и седмици, които ще ориентират учителите във вида на уроците според дидактиката и според методическата класификация, ще ги запознаят с новите понятия и съответстващите им термини във всеки урок, ще ги насочат към очакваните резултати от обучението по всяка тема, ще им предложат идеи за възможни методи и форми на оценяване.

Втората част на *Книгата* включва методически разработки на предвидените урочни занятия. Дават се конкретни насоки за планиране и провеждане на работата в уроците за нови знания, за начален и годишен преговор, за упражнение, за обобщение, за контрол, за проверка и оценка на знанията и уменията.

Всяка разработка предлага информация за целите на урока, за възможни методически варианти както на цялостната дейност, така и на отделни нейни фрагменти, прави се коментар на спецификата на учебното съдържание, като акцент се поставя върху новите понятия и начините за тяхното въвеждане и използване. Анализират се възможните конкретни урочни звена, обобщават се идеи за изпълнение на упражненията, дават се отговори на задачите от раздела за проверка и оценка, както и на задачите за домашна работа. Отделя се внимание на упражненията, отбелязани със знак за повишена трудност, определени като изследователски, като творчески задачи или като работа по проект.

В края на втората част има библиография на методическа и на лингвистична литература, която,

при желание, учителите могат да използват за повишаване на собствената си професионална квалификация.

Авторският колектив се надява, че теоретичните сведения и насоките за конкретни практически дейности по време на занятията по български език в 9. клас, които *Книгата* предлага, ще послужат на учителите безпроблемно и резултатно да изпълняват професионалните си задължения, като постигат оптимален баланс между съобразяване с нормативните изисквания към организацията на учебния процес по български език и творческата реализация на собствените си идеи и лични предпочитания.

Пожелаваме приятна и ползотворна работа!

Авторите

ПЪРВА ЧАСТ

Учебникът в работата на учителя

1. Особенности на обучението по български език в 9. клас (общообразователна подготовка)

Обучението по български език в 9. клас на прогимназиалния етап на училищното образование се организира и се осъществява така, че да се осигурят приемственост и перспективност в дейностите, свързани с обогатяване и задълбочаване на социокултурните, езиковите и комуникативните компетентности на учениците. Идеята е чрез овладяването от деветокласниците знания, умения и отношения, свързани с общуването, текста и езика, да се гарантира оптимално езиково и комуникативно развитие на позрастващите.

Съвременният образователен процес по български език в 9. клас притежава особености на *комуникативно ориентирано обучение*¹. То се характеризира с комплекс от образователни цели, които накратко могат да бъдат представени по следния начин:

- *когнитивни* (познавателни) цели – свързани с възможността деветокласниците да овладяват познание за съвременния български книжовен език и за неговите единици и закономерности;
- *прагматични* (функционални) цели – отнасящи се до необходимостта деветокласниците да овладяват умения за пълноценно участие в речевото общуване;
- *аксиологични* (възпитателни) цели – предполагащи изграждане на ценностна система у деветокласниците като следствие от осмисляне на ролята, която българският език играе за развитието на личността и на обществото като цяло.

2. Особенности на учебната програма по български език за 9. клас

Програмата, която е базисен документ за цялостната организация и провеждане на обучението в 9. клас, е конструирана така, че да създава условия за успешна реализация на обучението. Тя включва:

- уводна част с представяне на основния ѝ замисъл;
- фрагменти от Държавните образователни стандарти за първия гимназиален етап, по-

брани с оглед на учебно-възпитателния процес по български език в 9. клас (вж. „Очаквани резултати от обучението в края на класа“);

- теми от учебното съдържание в два кръга – лингвистична парадигма и комуникативна парадигма (с операционализация на очакваните резултати по теми и списък с новите понятия);
- препоръчително процентно разпределение на учебните часове за годината;
- таблица със специфичните методи и форми за оценяване на постиженията на учениците;
- таблица с дейностите за придобиване на ключови компетентности и за осъществяване на междупредметни връзки.

Важно място в *Програмата* заема идеята връзките между обучението по български език и другите учебни дисциплини в 9. клас да се представят посредством типове дейности, чието осъществяване води до формиране на *ключови компетентности*. Те са наречени така, защото са предпоставка учениците да се справят успешно с предизвикателствата на днешния ген, като постигат адекватност между своите собствени способности и лични цели, от една страна, и целите на обществото, от друга страна.

За обучението по български език в 9. клас като релевантни за осъществяване на междупредметни връзки са определени следните ключови компетентности:

- умения за общуване на чужди езици;
- дигитална компетентност;
- умения за учене;
- социални и граждански компетентности.

Съществена особеност на *Програмата* е стремежът чрез нея да се ограничи (в рационално допустими граници) теоретичното претоварване на обучението по български език в 9. клас с нефункционална теоретична информация, т.е. информация, която няма инструментална стойност за повишаване на комуникативната компетентност на позрастващите и следователно няма пряко отношение към целите и задачите на съвременното обучение по български език. Във формален план тази тенденция е отразена чрез инструкцията за препоръчително разпределение на часовете по следния начин: 38% от учебното време е за нови знания, 39% – за практическа работа с езика (упражнения), 6% – за преговор, 6% – за обобщение и 11% – за контролни и за класни работи.

¹ Вж. по тези проблеми по-подробно монографията на А. Петров „Проблеми на комуникативно ориентираното обучение по български език“, София, „Булвест 2000“, 2012 г.

Идеята е освободеното от теоретични занимания учебно време да бъде оползотворено, като се насити с дейности, имащи отношение към:

- развиване на умения за четене на текстове от различни източници (вкл. електронни) с цел извличане и осмисляне на информация;
- усъвършенстване на езиковия усет на деветокласниците посредством преработване и редактиране на стилно-езикови слабости (работа с грешки);
- практикуване на езика чрез създаване на текстове от различни функционално-смысловни типове реч и предназначени за различни функционални сфери и комуникативни ситуации.

Осъществяването на *когнитивните цели* на обучението по български език в 9. клас става с помощта на предвидените в *Програмата* учебни теми от т.нар. *лингвистична парадигма*. Това е проблематика, ориентирана към овладяване от учениците на основни езикови единици като условие: за осмисляне на базисни граматични, правописни, правоговорни и пунктуационни правила; за изграждане на умения за прилагането на тези правила в речевата практика.

В 9. клас по български език се въвеждат следните нови понятия: *перифраза, научна статия, конституция, закон, наредба, постановление, правилник, статия, историзми, неологизми, вулгаризми, евфемизми, пароними, резюме, заявление, делово писмо, CV*.

Предвидените за овладяване в 9. клас знания за езика (преди всичко за съвременния български книжовен език) са основа за усъвършенстване на лингвистичната компетентност на пограстващите, за обогатяване на техните познавателни способности и за развиване на логическото им мислене. Тези знания имат и важна общокултурна стойност. Те са сигурен фундамент, върху който деветокласниците ще подобряват своята комуникативна компетентност във връзка с овладяването на чужди езици.

Резултатите от реализацията на когнитивните цели на обучението са обобщени в графата „Езикови компетентности“ в таблица с названието „Очаквани резултати от обучението в края на класа“.

Реализацията на *прагматичните цели* на обучението по български език в 9. клас се осъществява посредством предвидените в *Програмата* съществени ядра, които дават информация за:

- публично изказване по житейски проблем;
- текстовете резюме, заявление, делово писмо и CV.

Ефектите от реализацията на прагматичните цели на обучението в 9. клас са обобщени в графите „Социокултурни компетентности“ и „Комуни-

кативни компетентности“ в таблица, която носи названието „Очаквани резултати от обучението в края на класа“ .

Залог за успешна реализация на *аксиологичните цели* на обучението по български език в 9. клас са различни инструкции в *Програмата*, които интерпретират българския език като средство за изграждане у пограстващите на утвърждаващи се в обществото значими идеи – за исторически обекти от България (църквата в кв. Бояна), за орасторското изкуство в древността и в нашето съвремие, за здравословния начин на живот и пр.

3. Особенности на учебния комплект по български език за 9. клас на издателство „Булвест 2000“

Учебният комплект по български език за 9. клас на издателство „Булвест 2000“ включва учебник, книга за учителя, комплект работни листове, електронен вариант на учебника.

Всички елементи от учебния комплект са съобразени с Държавните образователни стандарти за учебно съдържание по български език за 9. клас от 2015 г. и с учебната програма по български език за 9. клас от 2017 г.

3.1. Учебникът по български език за 9. клас – съдържателни, структурни и функционални особености

Учебникът по български език за 9. клас на издателство „Булвест 2000“ е създаден от авторския колектив, след като е отчетено влиянието на различни постоянни и променливи фактори върху образователните процеси по време на езиковите занятия. Сред факторите като по-съществени могат да бъдат посочени например:

- общите цели на обучението по български език в първия гимназиален етап на основната образователна степен;
- нормативните изисквания на новия Държавен образователен стандарт от 2015 г. и на новата учебна програма от 2017 г.;
- възрастовите и психофизиологичните особености на деветокласниците.

Важна роля за успешната работа с *Учебника* на учители и ученици играят *Пътеводителят* и „*легендата*“ с условни знаци (вж. на с. 6 и 7 и на с. 8).

Пътеводителят предлага снимки на няколко страници от *Учебника* с линии, които насочват към пояснителни карети. В тях е разположено кратко представяне на същността и функциите на учебната информация от съответните части на страниците.

Подобряването на условните знаци дава възможност учители, ученици и родители да се запознаят с особеностите на семиотичната

парадигма в *Учебника*. Знаците стоят в началото на текстове, анализи, въпроси, задачи, таблици и пр. Те дават представа за конкретното учебно съдържание, разположено на определено място в урочната разработка. Такива знаци са например следните:

- а) – знак за четене и извличане на информация от текст;
- б) – знак за дискусия;
- в) – знак за нови знания;
- г) – знак за речник с непознати думи;
- д) – знак за определение;
- е) [...] – знак за съкращаване на текст;
- ж) 1. – знак за номер на задача;
- з) – знак за задача с повишена трудност;
- и) – знак за работа по групи;
- к) – знак за работа по проект;
- л) – знак за изследователска задача;
- м) – знак за творческа задача;
- н)   – знак за проверка, оценка и самооценка;
- о) – знак за проверка и оценка (Вариант 1, Вариант 2).

В съдържателно отношение предвиденият в *Програмата* учебен материал е разпределен в *Учебника* в пет раздела:

- I раздел: Начален преговор;
- II раздел: Текст и стил;
- III раздел: Лексикални особености на думата. Участие в диалог и в дискусия;
- IV раздел: Възприемане и създаване на текстове;
- V раздел: Годишен преговор.

Във всеки раздел в зависимост от заложените в *Програмата* теми и свързаните с тях очаквани резултати от обучението и нови понятия са предложени различен брой урочни статии (разработки на уроци) например: в първия раздел – една разработка (за начален преговор), във втория раздел – пет разработки (за нови знания; за упражнение; за преговор, за обобщение, за контрол и оценка), и т.н.

Новият раздел започва винаги на нечетна страница, на която в синтезирана форма се представят основни моменти от учебното съдържание, разпо-

ложено в поредица от урочни разработки, които следват. Целта е още в самото начало на цикъла от урочни занятия учители и ученици да се запознаят с ядрото от специфични проблеми, които ще са в основата на предстоящия учебен период, например:

2. Раздел ТЕКСТ И СТИЛ

Във втория раздел се предлагат сведения за текста като смислово и езиково единство и за ролята на някои от функционалните стилове на книжовния език в речевото общуване. Ще се запознаете със:

- особеностите на текста като смислово и езиково единство; ще разберете как се използват различни езикови средства за свързване на изреченията в текста;
- съдържателните, жанровите и езиковите особености на научния стил; ще разберете как да осмисляте и да използвате информация, извлечена от научни текстове;
- съдържателните, жанровите и езиковите особености на официално-деловия стил; ще разберете как да осмисляте и да използвате информация, извлечена от официално-делови текстове;
- съдържателните, жанровите и езиковите особености на публицистичния стил; ще разберете как да осмисляте и да използвате информация, извлечена от медийни текстове, и как да създавате медиен текст по житейски проблем. (с. 17)

Урочните разработки в *Учебника* започват на четна страница и в повечето случаи са разположени на няколко последователни разтворара, а сведенията върху разтворите са структурирани еднотипно. Това е предпоставка учители и ученици бързо и лесно да се ориентират в информацията и безпроблемно да откриват необходимите им езикови факти, особености и закономерности, които са разработени винаги на едно и също място в урочната статия.

Информацията в урочните разработки е позиционирана в две колони – широка и тясна. В широката колона са разположени текстове, лингвистични анализи, езикови примери, схеми, таблици, правила, упражнения. В тясната колона са представени целите на урока, непознати думи и изрази, определения на лингвистични понятия, също така има снимки на автори на текстове, илюстрации към текстовете и др.

Предстои да се запознаете със съдържателните и езиковите особености на научния стил. Ще разберете как да осмисляте и да използвате информация от научни текстове.

НАУЧЕН СТИЛ

Из
„Ние, говорещите хора“

На всички грамотни хора днес е известно как най-често се подреждат думите в речниците – по азбучен ред. А дали всички са се замисляли за това, че тази изпитана, много удобна систематизация, която ни помага да открием да открием какво означава неизвестната дума и да дешифрираме правилно чуждата реч, няма никаква опора в реалното подреждане на думите и изразите в човешкото съзнание? Азбучното подреждане е типичен пример за много сполучливо изградена изкуствена система. То се основава на конвенция, не отразява системни отношения, а създава само усвоен ред.

А на какъв ред се подреждат думите в съзнанието на хората? А докато са стигнали опитите на науката за езика да опише принципите на тяхното групиране?

Ние, говорещите хора, моделираме света, речем го на части, групираме тези части според законите на рорния си език, в който се отразява опитът на колективът в овладяването на природните и обществените явления. Частите понятия получават своята звукова обвивка, превършат се в знаци думи и тези думи влизат в определени отношения помежду си, провокирани от взаимоотношенията на назоваваните понятия. Овладейвайки майчиния си език, детето възприема думите не изолирано, а заедно с мястото им сред непрекъснатата обогатяващата се лексика, с която разполага. Така думата *розово* заема мястото си в семантичното пространство, където вече се са разположили *червено, бяло, синьо, зелено; буркан* се наместява при *пише* и *чапка*, *неприятно ми* е с категорията

конвенция – договореност семантична – който се отнася до значението на думите
лексема – дума

22

- С каква цел думите са представени в речниците по азбучен ред?
- Защо азбучното подреждане на думите е наречено в текста пример за „изкуствена система“?
- Как са организирани понятията от света и назоваващите ги думи в съзнанието на хората?
- Начертайте в тетражките си три кръга. Попомнете кръговете така, че първият от тях да представя семантично поле на училище, вторият – на спорт, третият – на развлечения.

В началото на всяка урочна статия има кратко представяне на целите на конкретния урок например:

Предстои да се запознаете със съдържателните, жанровите и езиковите особености на научния стил. Ще разберете как да осмисляте и да използвате информация, извлечена от научни текстове. (с. 22)

Това, което отличава *Учебника* от други учебници по български език, използвани досега в образователната практика на средното училище, са по-дългите цялостни текстове, с които винаги започва всяка урочна разработка. Откъсите от художествени творби и текстовете с разнообразна практическа информация са подбрани така, че да отговарят на потребностите, възможностите и интересите на деветокласниците.

Текстовете, въведени със *знак за четене и извличане на информация от текст*, са разнообразни по тематика. Те имат няколко функции. Една от тях е те да станат основа за усъвършенстване на умения и навици на деветокласниците, свързани с четене и осмисляне на информацията в текстове. Образците за четене, които *Учебникът* предлага, могат да се използват от учителя и от учениците както за четене в часа по български език, така и за четене у дома.

Централна обаче е функцията на текстовете към всяка тема, която е свързана с използването им като средство за развиване и усъвършенстване

не на *функционалната грамотност* на учениците. *Функционалната грамотност* на деветокласниците, реализирана чрез четенето (с разбиране) на текстовете от *Учебника*, е концепт, който се изгражда от различни елементи, но като основни сред тях изпъкват следните:

- уменията да се идентифицира информация;
- уменията да се възприема информация;
- уменията да се тълкува информация;
- уменията да се осмисля информация;
- уменията да се оценява информация.

За да се осъществяват резултатно посочените процеси по време на часовете по български език в 9. клас, е необходимо в обучението акцентът да се постави върху четенето на текстовете от тематичната парадигма на *Учебника* с оглед на възможността да се работи ефективно върху следните по-важни процеси:

- *разбиране* на информацията – ученикът открива смисъла на текста при четене както на равнището на отделни думи и изрази с техните буквални значения, така и на равнището на смисли в рамките на цялостния текст;
- *осмисляне* на информацията – ученикът „прекарва“ извлечената от текста информация през „решетката“ на своя личен опит – интелектуален и/или практически; превръща тази информация в елемент от своето познание във връзка с конкретната проблематика; трансформира смисли от информацията, като ги оформя в ново знание; тълкува и приписва оценка на информацията от позицията на определени ценностни устои; изразява становище, доколко информацията е полезна с оглед решаването на конкретна задача, и пр.;
- *използване (т.е. прилагане)* на информацията – ученикът си служи с информацията, ексцерпирана от текста, при разрешаване на проблем, при изразяване на мнение, при участие в спор или в дискусия за постигане на конкретна прагматична цел.²

С цел да се постигне по-добра рецепция на смислите, вложени в подбраните текстове, в тясната колона на първата страница от всяка урочна статия (вляво от текста) има речник на непознати думи и изрази, употребени в текста, например:

конвенция – договореност

² Вж. Петрова, С. Училище за утрешния ген. Резултати от участието на България в Програмата за международно оценяване на учениците PISA 2009. София, 2010 г., с. 13, с. 23.

семантичен – който се отнася до значението на думите

лексѐма – дума. (с. 22)

Под знак за дискусия са разположени въпроси към деветокласниците: за откриване и осмисляне на информацията от текстовете; за анализиране и тълкуване на информацията от текстовете; за оценяване и прилагане на информацията от текстовете например:

- *Кога и къде според текста предстои да се проведе фестивалът на меда?*
- *Защо медът е любима храна за хора от различни възрасти?*
- *Какви съпътстващи събития ще бъдат организирани по време на фестивала?*
- *Вие обичате ли мед? Потърсете в интернет информация за вкусовите качества на истинския пчелен мед.* (с. 34)

Въпросите насочват вниманието на деветокласниците към идентифициране, възприемане, осмисляне и репродуциране на конкретна информация от различни части на текстовете, в някои случаи те са насочени към трансформация на информация от текстовете с цел тя да бъде използвана като основа за собствени разсъждения и изводи, свързани с житейски въпроси и проблеми. Въпросите към текстовете в *Учебника*, наричани в методологията *въпроси за четене с разбиране*, имат предназначението да стимулират познавателната активност на учениците, но също така и да засилят интереса им към факти, идеи и проблеми, които литературата и животът предлагат за анализ, осмисляне, разбиране, съпреживяване.

Водещ принцип в работата с *Учебника* е всеки урок по български език в 9. клас да започва с дискусия върху смислите, които се съдържат в изходните текстове, и чак тогава да се търси корелацията между интерпретираните смисли и езиковите средства, употребени за тяхното изразяване. Убеж-

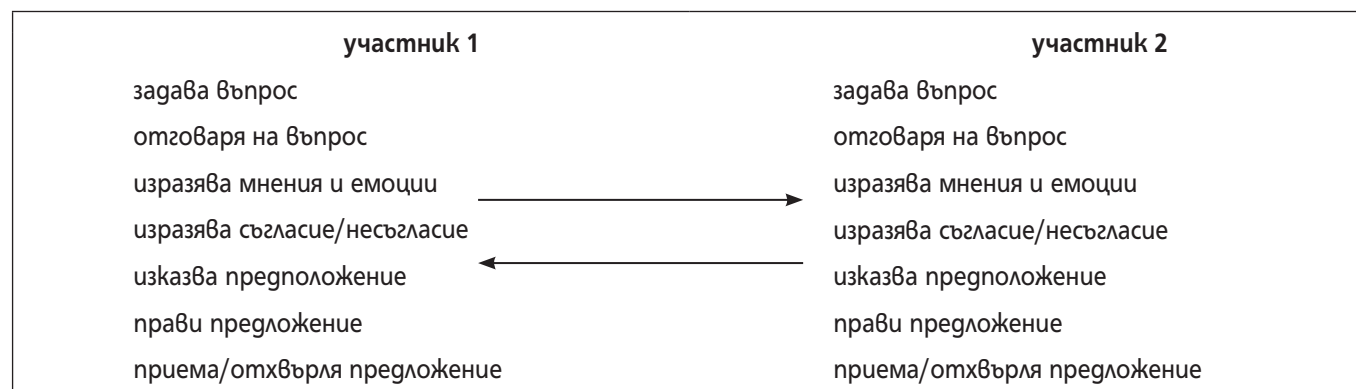
дението на авторите е, че приложението на такъв подход създава в оптимална степен предпоставки обучението по български език да се превърща от обучение по нормативна граматика в обучение по словесност, в обучение по култура.

Предлаганите в *Учебника* текстове и въпросите за дискусия върху тях изпълняват и още една важна функция. Те осигуряват подходяща образователна среда за работа върху развиване на *функционалната грамотност* на пограстващите. Подготвят ги за успешно участие в международни оценителски програми на уменията на учениците да четат, да извличат и да прилагат информация от текстове.

Сведенията от лингвистичната парадигма на *Програмата*, във връзка с конкретната тема (заглавието на урочната статия и респективно на урока), са разположени след *знака за нови знания* в дясната половина на разтвора върху една или върху няколко следващи страници. Това са сведения за:

- признаците на езиковите единици и на закономерностите, обект на овладяване в конкретния урок – същност (семантика) и видове, структура и др.;
- алгоритмите на учебния лингвистичен анализ, приложен при осмисляне на езиковите единици и закономерности – опора в познавателните процеси на учениците при овладяване на езиковите понятия; алгоритмите показват какво, как и в каква последователност да се изследва, когато се проучват езикови или текстови характеристики на някакво изказване;
- правилата за книжовно използване в речевата практика на изучаваните по време на урока езикови единици и закономерности.

За по-лесно възприемане и осмисляне на лингвистичната информация от учениците сведенията в тази част на урочната статия са представени с помощта на схеми, таблици и чертежи например с. 51.

Представените под формата на определения признаци на овладяването по време на урока езикови единици и закономерности имат предназначението наученото да се концептуализира в съзнанието на учениците и така да бъде по-лесно осмислено, разбрано и запомнено. Това осмисляне и запомняне на най-важната част от информацията на страницата за нови знания се улеснява от следния факт. Всички определения на нови понятия и закономерности от лингвистичната парадигма са изведени в дясната по-тясна колона на страницата и винаги се намират на едно и също ниво с информацията, която вляво представя разсъждения и разяснения върху същите проблеми:

Публично изказване по житейски проблем:

- *вид аргументативен текст;*
- *предназначен е за устно официално (публично) общуване;*
- *представя и защитава позиция по проблеми, свързани с живота на хората. (с. 62)*

Маркираните със знак за упражнения страници, които следват страницата/страниците с теоретичните сведения по темата, съдържат поредица от дейности, в основа на които стоят операциите за *разпознаване, анализ, редактиране и създаване на изрази* (гуми, изречения, текстове). Упражненията са подбрани и са подредени така, че да градуират познавателната дейност на деветокласниците по трудност, да създават оптимални условия осмислените теоретични сведения да бъдат системно и планомерно прилагани в речевата практика.

Сред предлаганите упражнения с особена важност се отличават следните:

- *упражнение с повишена трудност, което е предназначено за ученици с изявени филологически способности, развит езиков усет и с изградени умения за самостоятелна работа например:*

Какво е общото и какво е различното между Национална стратегия за детето и Национална програма за закрила на детето, чието създаване се изисква от Закона за закрила на детето? Потърсете в интернет двата документа и коментирайте съдържанието им. (с. 32)

- *упражнение с изследователска цел, чието предназначение е да съдейства за развиване на уменията на деветокласниците сами да обогатяват знанията и уменията си, да търсят и да откриват информация по интересувачи ги проблеми, като използват различни източници на информация – енциклопедии, речници, публикации в медиите и пр., например:*

От учебник по история открийте и изяснете речниковото значение на историзми, назоваващи:

- A) *занаяти и професии*
- B) *парични единици*
- B) *Военни понятия (с. 48)*

- *упражнение за работа по групи, чието предназначение е да бъде предпоставка учениците да се научат да работят в малки групи, като разпределят задачите помежду си, всеки поема отговорност за изпълнението на някоя от тях и накрая излъчват говорител, който докладва общото решение на задачата пред класа например:*

Назовете номера на абзаца, в който е разположена съответната информация:

1. *група: броят на белите щъркели през последните години се е увеличил;*

2. *група: при преброяването на белите щъркели участват както експерти, така и доброволци;*

3. *група: през годините на много места в Европа се забелязва намаляване популацията на белите щъркели. (с. 20)*

- *творческо упражнение, чието предназначение е да подтикне учениците да създават текстове и така да съдейства за развиване и усъвършенстване на техните речетворчески способности например:*

Като използвате информация от различни източници, напишете доклад на тема: „Политическа ситуация в България в периода след Първата световна война“. С какви особености на научния стил ще се съобразите при създаване на текста? (с. 27)

- *изследователска задача/упражнение за работа по проект, чиято функция е да обедини ученици, изпълняващи различни дейности в рамките на обща тема; такива упражнения в най-голяма степен съдействат за развиване на функционалната грамотност на деветокласниците например:*

Проучете в различни източници на информация теории за възникване на евфемизмите. Подгответе презентация. (с. 93)

На последната страница от всяка урочна статия горе вдясно се предлагат по две задачи за домашна работа например:

1. *Напишете съчинение на тема: „Началото на един зимен ден“ .*

2. *Характеризирайте езиковите и стиловите черти на текста (упр. 1). (с. 13)*

Урочната разработка завършва с 6 тестови задачи със структуриран отговор, предназначени за контрол, оценка и самооценка на наученото по време на урока. За да могат успешно учениците да

се самооценяват, авторите предлагат три възможни знака, всеки от които отговаря на степента на усвоеност на учебния материал от конкретния ученик:

- знак със зелен цвят си поставя ученик, който е решил правилно 6 тестови задачи, а значението на зеления знак е: *Справям се отлично!*
- знак с оранжев цвят си поставя ученик, който е решил правилно 5 или 4 тестови задачи, а значението на оранжевия знак е: *Мога и по-добре!*
- знак с червен цвят си поставя ученик, който е решил правилно 3 или по-малко от 3 тестови задачи, а значението на червения знак е: *Трябва да положи още усилия!*

В края на всеки раздел има *обобщителни упражнения*, разположени върху две отделни страници от *Учебника*, и по два варианта на тест със задачи, които имат структурирани отговори, за проверка и оценка на знанията и уменията, овладени чрез обучението върху уроците от раздела. Приема се, че тестът е изпълнен успешно, ако учениците са решили правилно половината плюс още една от тестовите задачи.

Учебникът завършва с *упражнения за годишен преговор*, чиято функция е да подпомогне учениците чрез много практически дейности с езика да си припомнят по-важните моменти от учебното съдържание и да обогатят уменията си да използват нормативно-правилно и стилистично-целесъобразно българския език.

Приложенията съдържат допълнителни сведения, които са нужни на учениците, за да осмислят преподаваната по време на уроците информация, но ще им бъдат полезни и когато им се налага да правят справки по интересуващи ги езикови въпроси.

3.2. Особенности на книгата за учителя към учебника по български език за 9. клас

Книгата за учителя към учебника по български език за 9. клас предлага:

- информация за съдържателните, структурните и функционалните особености на *Учебника*;
- примерно годишно разпределение на учебния материал по български език за 9. клас;
- методически разработки към всяка от темите в *Учебника* с анализ на задачите и отговори на всяка от тях;
- библиография с методически трудове, които да подпомогнат учителите в процеса на тяхното професионално израстване.

3.3. Особенности на комплекта работни листове към учебника по български език за 9. клас

Комплектът работни листове към учебника по български език за 9. клас е съобразен с *Програмата* и затова може да бъде използван като учебно средство от всички осмокласници, т.е. без значение с кой вариант на учебник по български език за 9. клас те работят.

Комплектът работни листове съдържа 17 теми, които отговарят на темите от *Програмата*.

Всяка част от *комплекта* включва упражнения и тест, разположени върху два листа, които при необходимост или желание могат да бъдат отделени (късани) от книжното тяло за по-лесно използване например при проверка и оценяване на изпълнението.

Упражненията са за разпознаване, анализ, редактиране и конструиране на изрази и могат да бъдат изпълнявани както по време на уроците, така и при подготовката на учениците в домашни условия.

Комплектът работни листове не подменя *Учебника*. Той създава допълнителни условия за работа с ученици, които бързо се справят със задачите от *Учебника*.

Авторите са се стремили да поберат такива текстове и така да структурират задачите в комплекта работни листове, че да са максимално полезни на учениците, а на учителите – да спестят време и сили при подготовката и организацията на уроците.

3.4. Особенности на електронния вариант на учебника по български език за 9. клас

Електронният вариант на учебника е предназначен за работа в клас под непосредственото ръководство на учителя. Той е съставен от всички съдържателни елементи на *Учебника* и предлага допълнителни разяснения, анализи, упражнения и тестови задачи, които са озвучени или анимирани с цел да привлекат вниманието на учениците и по-добре да ги мотивират за учебна работа. Така чрез *електронния вариант на учебника* традиционният езиков код за предаване на учебната информация се заменя с визуален код, чиято специфика се състои в *образното* начало.

Електронният вариант на учебника е информационно педагогическо средство, което съчетава повече от една медия, т.е. създава условия за конфигуриране на многомерна образователна среда за представяне на предвидената от *Програмата* за 9. клас учебна информация:

- *текстова информация*: текстове с цел информиране на учениците, упражнения за работа по прилагане на наученото или ученически текстове, които електронната система

помни, обработва, преобразува, редактира и т.н.; редактиране и саморедигиране, проверка и оценка на езиковата култура;

- *графики* (неподвижни илюстрации) – таблици, схеми, картини и всякакви статични изображения, които се използват с информативна или конструктивна функция;
- *интерактивност* – възможност деветокласникът да контролира хода на действието; той определя от менюто как ще работи и така се създават условия процесът на овладяване на информацията да не е само линеен;
- *звук* – запис на говор и музика, които звуково онагледяват проблеми от фонетиката и правописа на българския книжовен език;
- *анимация и видео* – записани комуникативни ситуации, които създават импулси у учени-

ците да анализират речеве ситуации или да създават текстове, подходящи за конкретни социални контексти.

Чрез използването на електронния вариант на *Учебника* се прилага на практика дидактическият принцип *нагледност* в обучението по български език, съдейства се за формиране на предметно ориентирано съзнание у учениците, стимулира се тяхната познавателна активност, улесняват се процесите на осмислянето и на запомнянето на учебната информация.

Работата с електронния вариант на *Учебника* не трябва да е самоцелна. Необходимо е използването му по време на урока по български език да се съчетава функционално с традиционните средства на обучение.

ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО УЧЕБНИЯ ПРЕДМЕТ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА, КОМПОНЕНТ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ: СРЕДНА

ЕТАП: ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН

СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ПРЕДМЕТА В СЪОТВЕТНИЯ ЕТАП

- Развиване на уменията на учениците да търсят, да извличат, да обработват и да използват информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи, както и на уменията за представяне на различни видове информация по зададени параметри.
- Познаване и прилагане на книжовните езикови норми.
- Придобиване на умения за сравняване и за анализиране на различни проблеми при участие в дискусия, на умения за създаване на устни и на писмени текстове.

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТ, ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО (ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ) И ВРЪЗКАТА ИМ С ОТДЕЛНИ КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ

- 1 Компетентности в областта на българския език
- 2 Умения за общуване на чужди езици
- 3 Математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите
- 4 Дигитална компетентност
- 5 Умения за учене
- 6 Социални и граждански компетентности
- 7 Инициативност и предприемчивост
- 8 Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество
- 9 Умения за подкрепа на устойчивото развитие, за здравословен начин на живот и спорт

Област на компетентност	Знания, умения и отношения	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Социокултурни компетентности	В резултат на обучението ученикът: Разграничава видовете функционални стилове (разговорен, художествен, научен, официално-делови, публицистичен).	X			X		X			
	Разбира отношението между речево поведение и особеностите на конкретната комуникативна ситуация.	X			X		X			
	Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит.	X						X		
Езикови компетентности	Търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи.	X			X	X	X			
	Представя различни видове информация по зададени параметри.	X			X	X	X			
	Познава и прилага книжовните езикови норми.	X			X					
Комуникативни компетентности	Открива и редактира стилно-езикови грешки.	X			X					
	Задълбочава знанията си за лексикални и за граматични особености на книжовния български език.	X					X			
	Разпознава езикови особености на текстове, характерни за различните функционални стилове.	X			X		X			
	<i>Слушане</i> Сравнява и анализира различни проблеми при участие в диалог и в дискусия.	X						X		
	<i>Четене</i> Сравнява и анализира проблеми в текстове от различни функционални стилове.	X			X		X			
	<i>Говорене</i> Спазва нормите на книжовния изговор.	X					X			

Област на компетентност	Знания, умения и отношения									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Подготвя и представя публично изказване по различни проблеми – по морален проблем, по житейски проблем, по граждански проблем.	X	X		X		X			
	<i>Писане</i> Спазва книжовните езикови норми.	X			X					
	Създава в писмена форма: – електронно писмо – резюме на научен текст – резюме на медиен текст – заявление – делово писмо – CV – есе по морален проблем – есе по граждански проблем	X	X		X		X			

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА IX КЛАС КОМПОНЕНТ *БЪЛГАРСКИ ЕЗИК* (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Обучението по български език в IX клас разширява и допълва знанията, уменията и отношенията, свързани със системата на съвременния български книжовен език и с изграждането на комуникативните компетентности на учениците.

С оглед на развиването на социокултурните компетентности са представени теми, чрез които се цели запознаване с особеностите на научния, на официално-деловия и на публицистичния функционален стил, както и овладяване на умения за търсене, обработване и използване на информация от научни, от официално-делови и от медийни текстове за решаване на комуникативна задача.

По отношение на развиването на езиковите

компетентности са включени теми, насочени към разпознаването на специфичните езикови средства в научни, в официално-делови и в медийни текстове. Програмата предвижда разширяване и допълване на знания на лексикално равнище. Във връзка с развиването на комуникативните компетентности в устното и в писменото общуване в учебната програма е предвидено развиване на умения за сравняване и анализиране на различни гледни точки при участие в диалог и в дискусия, на умения за публично изказване по морален проблем и за публично изказване по житейски проблем, както и на умения за създаване на следните видове текст: есе по морален проблем, резюме, заявление, делово писмо и CV.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО В КРАЯ НА КЛАСА

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТ	ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ
СОЦИОКУЛТУРНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ	Разграничава видовете функционални стилове (научен, официално-делови, публицистичен). Разбира отношението между речевото поведение и особеностите на конкретната комуникативна ситуация. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи. Представя различни видове информация по зададени параметри.
ЕЗИКОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ	Разпознава езикови особености на текстове, характерни за различните функционалните стилове. Задълбочава знанията си за лексикални особености на книжовния български език.

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТ	ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ
КОМУНИКАТИВНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ	<p><i>Слушане</i> Сравнява и анализира различни проблеми при участие в диалог и в дискусия.</p> <p><i>Четене</i> Сравнява и анализира проблеми в текстове от различни функционални стилове</p> <p><i>Говорене</i> Спазва правилата за книжовен изговор. Подготвя и представя публично изказване по морален проблем и публично изказване по житейски проблем.</p> <p><i>Писане</i> Спазва изучените книжовни езикови правила.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Създава в писмена форма: – есе по морален проблем – резюме – заявление – делово писмо – CV

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Тем	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
1. Текстът като смислово и езиково единство	<p>Познава и уместно използва лексикални, морфологични и синтактични средства за свързване на изреченията в текста.</p> <p>Открива номинативната верига и уместно прилага начините за означаването на предмета в текста.</p>	перифраза номинативна верига
2. Научен стил	<p>Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на научния стил.</p> <p>Търси, извлича, обработва, съпоставя и използва научна информация от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача.</p> <p>Сравнява и анализира проблеми в текстове от научния стил.</p>	научна статия
3. Официално-делови стил	<p>Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на официално-деловия стил.</p> <p>Търси, извлича, обработва, съпоставя и използва информация от различни текстове на официално-деловия стил и от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача.</p> <p>Сравнява и анализира проблеми в текстове от официално-деловия стил.</p>	конституция закон наредба постановление правилник
4. Публицистичен стил. Език на медиите	<p>Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на публицистичния стил.</p> <p>Търси, извлича, обработва, съпоставя и използва информация от различни медийни текстове и от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача.</p> <p>Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит.</p> <p>Сравнява и анализира проблеми в текстове от публицистичния стил.</p> <p>Представя различни видове информация по зададени параметри.</p> <p>Създава медийен текст по житейски проблем съобразно своя опит.</p>	статия

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
5. Активна и пасивна лексика. Пароними	Разграничава активна от пасивна лексика. Разпознава историзми, неологизми, вулгаризми, евфемизми. Уместно използва историзми, неологизми, евфемизми. Познава особеностите на паронимите. Работи с различни видове речници.	историзми неологизми вулгаризми евфемизми пароними
6. Речево поведение при участие в диалог и дискусия	Сравнява и анализира различни гледни точки при участие в диалог и дискусия съобразно комуникативната цел. Формулира своя гледна точка и защитава верността ѝ. Спазва изучените книжовни езикови правила.	

В часовете за развиване на комуникативните компетентности в компонента БЪЛГАРСКИ ЕЗИК се предвиждат 18 часа върху изучените в VIII клас публично изказване по морален проблем и есе по морален проблем, както и върху следните теми:

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
Публично изказване по житейски проблем	Познава особеностите на публичното изказване. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи. Представя различни видове информация по зададени параметри. Подготвя публично изказване по житейски проблем, като се съобразява със ситуацията на общуване. Произнася публично изказване по житейски проблем с подходяща интонация и артикулация. Спазва изучените книжовни езикови правила. Използва уместно неезикови средства (мимики, поглед, поза, жестове).	публично изказване
Резюме	Познава особеностите на резюмето. Подбира и извлича съществена информация от научни и от медийни (откъси от) текстове. Структурира резюме на базата на извлечена съществена информация от научен или от медияен (откъс от) текст. Спазва изучените книжовни езикови правила.	резюме
Заявление	Познава особеностите на заявлението. Подбира необходимата информация съобразно адресата и целта на създаване на заявлението. Създава заявление. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформяне на заявлението. Спазва изучените книжовни езикови правила.	заявление
Делово писмо	Познава особеностите на деловото писмо. Подбира необходимата информация съобразно адресата и целта на създаване на деловото писмо. Създава делово писмо. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформяне на деловото писмо. Спазва изучените книжовни езикови правила.	делово писмо
CV	Познава особеностите на CV. Подбира необходимите факти съобразно целта на създаване на CV. Представя различни видове информация по зададени параметри. Създава CV. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформяне на CV. Спазва изучените книжовни езикови правила.	CV

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО ПРОЦЕНТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ ЗА ГОДИНАТА

Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА в IX клас е 108 часа – 54 часа за български език (от които 18 часа за развиване на комуникативните компетентности) и 54 часа за литература (от които 18 часа за развиване на комуникативните компетентности).

Седмичният брой часове за изучаване на учебния предмет БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА в IX клас е 3 часа – 1,5 часа за български език (от които 0,5 час за развиване на комуникативните компетентности) и 1,5 часа за литература (от които 0,5 час за развиване на комуникативните компетентности).

Препоръчително разпределение на часовете в компонента БЪЛГАРСКИ ЕЗИК:

За нови знания	38%
За упражнения	39%
За преговор	6%
За обобщение	6%
За контролни и за класни работи	11%

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Съотношение при формиране на срочна оценка:

Текущи оценки от устни и от писмени изпитвания	60%
Оценки от контролни работи и от класни работи	20%
Оценки от групи участия (работа в часовете, изпълнение на домашни работи, работа в групи и др.)	20%

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КАКТО И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

Ключови компетентности	Дейности и междупредметни връзки
Умения за общуване на чужди езици	Участие в публични изказвания по житейски проблем, свързан с културното многообразие, като основа за развиване на интереса към межкултурното общуване и към чуждите езици. Развиване на умения за създаване на резюме и на CV чрез сравняване на различни модели.
Дигитална компетентност	Използване на книги от електронни библиотеки и на други електронно базирани информационни източници (речници, енциклопедии, бази данни) за изпълнение на конкретна комуникативна задача. Използване на мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна комуникативна задача.
Умения за учене	Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи, както и при учене с цел определяне на собствените силни и слаби страни, на собствения стил на учене.
Социални и граждански компетентности	Общуване в различни среди чрез демонстриране на толерантност и чрез изграждане на взаимно доверие. Общуване чрез изразяване и разбиране на различни гледни точки.

ПРИМЕРНО ГОДИШНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ТЕМИТЕ ОТ УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА 9. КЛАС

В Програмата за 9. клас се предвиждат 54 часа за български език (от които 18 часа за развиване на комуникативните компетентности).

Седмичният брой часове за изучаване на учебния предмет БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА в IX клас е 3 часа – 1,5 часа за български език (от които 0,5 час за развиване на комуникативните компетентности) и 1,5 часа за литература (от които 0,5 час за развиване на комуникативните компетентности).

Препоръчително разпределение на часовете в компонента БЪЛГАРСКИ ЕЗИК:

За нови знания 38 % (21 ч.)

За упражнения 39 % (21 ч.)

За преговор 6 % (3 ч.)

За обобщение 6 % (3 ч.)

За контрол и оценка 11 % (6 ч.)

Език, текст, общуване (Начален преговор) – 1 ч.
Входно равнище – 1 ч.

Текстът като смислово и езиково единство – 3 ч. НЗ, 2 ч. У

Научен стил – 2 ч. НЗ, 2 ч. У

Официално-делови стил – 2 ч. НЗ, 2 ч. У

Публицистичен стил.

Език на медиите – 2 ч. НЗ, 2 ч. У

Текст и стил (Обобщителни упражнения) – 1 ч.

Класна работа – 2 ч.

Активна и пасивна лексика.

Пароними – 2 ч. НЗ, 2 ч. У

Речево поведение при участие в диалог и в дискусия – 2 ч. НЗ, 2 ч. У

Лексикални особености на гумата.

Участие в диалог и дискусия (Обобщителни упражнения) – 1 ч.

Контролна работа (тест) – 1 ч.

Публично изказване по житейски проблем – 4 ч. (2 ч. НЗ, 2 ч. У)

Резюме – 5 ч. (2 ч. НЗ, 3 ч. У)

Заявление 2 ч. (1 ч. НЗ, 1 ч. У)

Делово писмо – 2 ч. (1 ч. НЗ, 1 ч. У)

CV – 4 ч. (2 ч. НЗ, 2 ч. У)

Възприемане и създаване на текстове (Обобщителни упражнения) – 1 ч.

Годишен преговор – 2 ч.

Изходно равнище – 2 ч.

УТВЪРДИЛ
 Директор:
 (Име, фамилия, подпис)

Примерно годишно тематично разпределение по български език за 9. клас

36 учебни седмици

ПЪРВИ УЧЕБЕН СРОК

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
1	1	Език, текст, общуване (Начален преговор)	преговор	Актуализиране на знания и на умения, придобити в 8. клас		Осъществява самоконтрол при изпълнение на дейностите по актуализиране на знания и на умения.	самостоятелна работа оценка на работа по групи дискусия	
2	1	Входно равнище	контрол и оценка			Познава характеристиките на българския книжовен език и ги прилага самостоятелно. Разбира инструкции.	тест	
3	2	Текстът като смислово и езиково единство	нови знания	Познава и уместно използва лексикални, морфологични и синтактични средства за свързване на изреченията в текста. Открива номинативната верига и уместно прилага начините за означаването на предмета в текста.	перифраза номинативна верига	Развива езиковите си компетентности.	дискусия самостоятелно устно изложение	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
4	3	Публично изказване по житейски проблем	нови знания	Познава особеностите на публично изказване. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за решаване на комуникативни задачи. Представя различни видове информация по зададени параметри.		Актуализира знания за комуникативната ситуация; изказване и есе по морален проблем, изучени в 8. клас.	дискусия устно изложение	
5	3	Текстът като смислово и езиково единство	нови знания	Познава и уместно използва лексикални, морфологични и синтактични средства за свързване на изреченията в текста. Открива номинативната верига и уместно прилага начините за означаването на предмета в текста.	перифраза номинативна верига	Актуализира знания и умения за създаване на текст.	текст ролева игра участие в дискусия	
6	4	Текстът като смислово и езиково единство	нови знания	Познава и уместно използва лексикални, морфологични и синтактични средства за свързване на изреченията в текста. Открива номинативната верига и уместно прилага начините за означаването на предмета в текста.	перифраза номинативна верига	Познава особеностите на българския книжовен език. Умее да работи в екип. Използва мултимедия за представяне на презентация по проект.	текст оценка на работа в група дискусия проект	
7	5	Публично изказване по житейски проблем	нови знания	Подготвя публично изказване по житейски проблем, като се съобразява със ситуацията на общуване. Произнася публично изказване по житейски проблем с подходяща интонация и артикулация. Спазва изучените книжовни езикови правила. Използва уместно неезикови средства (мимики, поглед, поза, жестове).		Актуализира знания за комуникативната ситуация. Работи самостоятелно с различни източници на информация. Развива езикови и социални компетентности.	самостоятелна работа дискусия	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
8	5	Текстът като смислово и езиково единство	упражнение	Познава и уместно използва лексикални, морфологични и синтактични средства за свързване на изреченията в текста.		Учи самостоятелно. Разбира инструкции и работи по зададен модел в училищна и в извънучилищна среда. Систематизира учебна информация.	проверка на домашна работа	
9	6	Текстът като смислово и езиково единство	упражнение	Открива номинативната верига и уместно прилага начините за означаването на предмета в текста.		Прави връзка с други учебни предмети.	проверка на домашна работа оценка на работа в група тест	
10	7	Публично изказване по житейски проблем	упражнение	Подготвя публично изказване по житейски проблем, като се съобразява със ситуацията на общуване.		Актуализира знания и умения за изграждане на аргументация. Оценява идеи, тези и аргументи. Развива социални и граждански компетентности.	дискусия	
11	7	Научен стил	нови знания	Разпознава съержателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на научния стил. Търси, извлича, обработва, сопоставя и използва научна информация от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача.	научна статия	Актуализира знания за текста. Разпознава езиковите особености на текстове, характерни за различните стилове.	оценка на домашна работа оценка на работа по група работен лист	
12	8	Научен стил	нови знания	Сравнява и анализира проблеми в текстовете от научния стил.	научна статия	Разбира инструкции. Работи по алгоритъм. Използва електронно базиранни информационни източници.	участие в дискусия оценка на работа по групи тест	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
13	9	Публично изказване по житейски проблем	упражнение	Произнася публично изказване по житейски проблем с подходяща интонация и артикуляция. Спазва изучените книжовни езикови правила. Използва уместно неезикови средства (мимики, поглед, поза, жестове).		Систематизира информация за същността на текст разсъждение (устен, писмен).	проверка на домашна работа самостоятелна работа участие в дискусия	
14	9	Научен стил	упражнение	Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на научния стил. Търси, извлича, обработва, сопоставя и използва научна информация от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача.		Учи самостоятелно. Редактира грешки.	оценка на работа по групи работен лист	
15	10	Научен стил	упражнение	Сравнява и анализира проблеми в текстовете от научния стил.		Познава характеристиките на българския книжовен език в неговите функционални разновидности.	самостоятелна работа симулация ролева игра	
16	11	Резюме	нови знания	Познава особеностите на резюмето. Подбира и извлича съществена информация от научни и от медийни (откъси от) текстове. Структурира резюмето на базата на извлечена съществена информация от научен или от медиен (откъс от) текст.	резюме	Развива речевата дейност „четене“. Владее езикови средства, необходими при създаване на резюме.	самостоятелна работа работа с текст	
17	11	Официално-делови стил	нови знания	Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на официално-деловия стил.	конституция закон наредба постановление правилник	Извлича информация от текстове на съответния стил. Представя информация по зададени параметри.	дискусия работа с текст	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
18	12	Официално-делови стил	нови знания	Търси, извлича, обработва, съпоставя и използва информация от различни текстове на официално-деловия стил и от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача. Сравнява и анализира проблеми в текстове от официално-деловия стил.	конституция закон наредба постановление правилник	Владее езикови средства на съответния функционален стил и ги използва уместно в речевата практика.	проверка на домашна работа	
19	13	Резюме	нови знания	Спазва изучените книжовни езикови правила и ги прилага при създаване на резюме.		Владее езикови средства и ги използва уместно в речевата практика.	текст проект дискусия	
20	13	Официално-делови стил	упражнение	Разпознава свържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на официално-деловия стил.		Прави връзка с изучаван чужд език.	писмен текст ролева игра дискусия	
21	14	Официално-делови стил	упражнение	Търси, извлича, обработва, съпоставя и използва информация от различни текстове на официално-деловия стил и от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача. Сравнява и анализира проблеми в текстове от официално-деловия стил.		Работи с електронно базирани ресурси (библиотеки, бази данни).	участие в дискусия работен лист	
22	15	Резюме	упражнение	Познава особеностите на резюмето. Подбира и извлича съществена информация от научни и от медийни (откъси от) текстове.		Работи по зададен алгоритъм.	участие в дискусия проект	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
23	15	Публицистичен стил. Език на медиите	нови знания	Разпознава свържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на публицистичния стил. Търси, извлича, обработва, сопоставя и използва информация от различни медийни текстове и от различни информационни източници при изпълнение на определена комуникативна задача.	статия		дискусия самостоятелна работа	
24	16	Публицистичен стил. Език на медиите	нови знания	Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Сравнява и анализира проблеми в текстове от публицистичния стил. Представя различни видове информация по зададени параметри. Създава медийен текст по житейски проблем съобразно своя опит.	статия	Възприема текстове с особености на публицистичния стил. Работи с електронно базирани бази данни.	проект презентация	
25	17	Резюме	упражнение	Структурира резюме на база на избелена съществена информация от научен или от медийен (откъс от) текст.		Връзка с всички учебни предмети.	симулация ролева игра	
26	17	Публицистичен стил. Език на медиите	упражнение	Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит. Сравнява и анализира проблеми в текстове от публицистичния стил. Представя различни видове информация по зададени параметри.			участие в дискусия самостоятелна работа тест	
27	18	Публицистичен стил. Език на медиите	упражнение	Създава медийен текст по житейски проблем съобразно своя опит.		Развива социокултурните си компетентности.	проверка на работата на дискусия	

ВТОРИ УЧЕБЕН СРОК

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
28	19	Резюме	упражнение	Структурира резюме на базата на избелена съществена информация от научен или от медиен (откъс от) текст.		Познава възможностите на българския език; прави връзка с изучавани чужди езици.	работен лист проект	
29	19	Текст и стил	обобщение			Следва и разбира инструкции.	ролева игра, симулация тест	
30	20	Класна работа	контрол и оценка			Осъществява самоконтрол. Планира времето за изпълнение на задачите.	самостоятелна работа тест	
31	21	Класна работа	контрол и оценка				самостоятелна работа тест	
32	21	Заявление	нови знания	Познава особеностите на заявлението. Подбира необходимата информация съобразно адресата и целта на създаване на заявлението. Създава заявление. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформление на заявлението. Спазва изучените книжовни езикови правила.	заявление	Развива социокултурни и граждански компетентности.	участие в дискусия самостоятелна работа	
33	22	Активна и пасивна лексика. Пароними	нови знания	Разграничава активна от пасивна лексика. Разпознава историзми, неологизми, вулгаризми, евфемизми. Уместно използва историзми, неологизми, евфемизми.	историзми неологизми вулгаризми евфемизми пароними	Използва уместно в речевата си практика думи от активната и от пасивната лексика.	дискусия	
34	23	Активна и пасивна лексика. Пароними	нови знания	Познава особеностите на паронимите. Работи с различни видове речници.	историзми неологизми вулгаризми евфемизми пароними	Открива и редактира грешки при употреба на пароними. Междупредметни връзки с чужд език.	самостоятелна работа работен лист изследователска задача	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
35	23	Заявление	упражнение	Създава заявление, като се съобразява с изискванията за графично и структурно оформление на заявлението. Спазва изучените книжовни езикови правила.		Актуализира знания за речевия етикет. Прави връзка с изучавани чужди езици.	проверка на домаши-на работа самостоятелна работа	
36	24	Активна и пасивна лексика. Пароними	упражнение	Разграничава активна от пасивна лексика. Разпознава историзми, неологизми, вулгаризми, евфемизми. Уместно използва историзми, неологизми, евфемизми.		Побира лексикални средства при общуване, в т.ч. чрез електронни средства. Използва мултимедия за представяне на резултати по проект.	дискусия ролева игра проект	
37	25	Активна и пасивна лексика. Пароними	упражнение	Разграничава активна от пасивна лексика. Разпознава историзми, неологизми, вулгаризми, евфемизми. Уместно използва историзми, неологизми, евфемизми.		Развива езикови и социокултурни компетентности. Осъществява самоконтрол.	самостоятелна работа творческа задача тест	
38	25	Делово писмо	нови знания	Познава особеностите на деловото писмо. Побира необходимата информация съобразно адресата и целта на създаване на деловото писмо. Създава делово писмо. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформление на деловото писмо. Спазва изучените книжовни езикови правила.	делово писмо	Актуализира знания за деловите текстове. Спазва книжовните норми на българския език.	дискусия работа с текст	
39	26	Речево поведение при участие в диалог и в дискусия	нови знания	Сравнява и анализира различни гледни точки при участие в диалог и дискусия съобразно комуникативната цел.		Актуализира знания за диалога и за дискусията.	дискусия	
40	27	Речево поведение при участие в диалог и в дискусия	нови знания	Формулира своя гледна точка и защитава верността ѝ. Спазва изучените книжовни езикови правила.		Прави връзка с речевия етикет при участие в диалог и в дискусия в изучавани чужди езици.	оценка на работа по групи	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
41	27	Делово писмо	упражнение	Създава делово писмо, като се съобразява с изискванията за графично и структурно оформление на деловото писмо. Спазва изучените книжовни езикови правила.		Прилага нормите на българския книжовен език при създаване на делово писмо.	писмен текст симулация ролева игра	
42	28	Речево поведение при участие в диалог и в дискусия	упражнение	Сравнява и анализира различни гледни точки при участие в диалог и дискусия съобразно комуникативната цел.		Изгражда умения за комуникативно партньорство.	проверка на домашна работа	
43	29	Речево поведение при участие в диалог и в дискусия	упражнения	Формулира своя гледна точка и защитава верността ѝ. Спазва изучените книжовни езикови правила.		Развива толерантно отношение към участници в речево общуване.	устно изложение дискусия тест	
44	29	CV	нови знания	Познава особеностите на CV. Подбира необходимите факти съобразно целта на създаване на CV. Представя различни видове информация по зададени параметри. Създава CV. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформление на CV. Спазва изучените книжовни езикови правила.	CV	Работи по определен модел (алгоритъм). Развива социокултурни и граждански компетентности.	индивидуална задача дискусия текст	
45	30	CV	нови знания	Познава особеностите на CV. Подбира необходимите факти съобразно целта на създаване на CV. Представя различни видове информация по зададени параметри. Създава CV. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформление на CV. Спазва изучените книжовни езикови правила.	CV	Работи по определен модел (алгоритъм). Развива социокултурни и граждански компетентности.	работен лист текст работа по групи	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
46	31	Лексикални особености на думата. Участие в диалог и дискусия	обобщение			Редактира грешки в собствен и в чужд текст. Разпределя време за изпълнение на учебни дейности.	проверка на домашна работа дискусия текст тест	
47	31	Контролна работа	контрол и оценка			Осъществява самоконтрол.	тест	
48	32	CV	упражнение	Създава CV. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформление на CV. Спазва изучените книжовни езикови правила.			самостоятелна работа дискусия	
49	33	CV	упражнение	Създава CV. Съобразява се с изискванията за графично и структурно оформление на CV. Спазва изучените книжовни езикови правила.		Пише упражнения съобразно своя опит и комуникативната задача.	участие в дискусия творческа задача	
50	33	Възприемане и създаване на текстове	обобщение			Актуализира, систематизира и обобщава информация за текстовете. Прилага алгоритъм.	самостоятелна работа оценка на работа по групи проект	
51	34	Годишен разговор	разговор			Актуализира, систематизира и обобщава учебна информация.	проверка на домашна работа дискусия	
52	35	Годишен разговор	разговор			Осъществява самоконтрол при редактиране на грешки. Развива умения за самостоятелно учене. Работи в екип.	самостоятелна работа дискусия	

№ по рег	Учебна седмица по рег	Тема на урочна единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Забележка
53	35	Изходно равнище	контрол и оценка			Осъществява самоконтрол. Разпределя времето си при изпълнение на задачите.	тест	
54	36	Изходно равнище	контрол и оценка			Осъществява самоконтрол. Разпределя времето си при изпълнение на задачите.	тест	

ВТОРА ЧАСТ

Насоки за практическа дейност

ЕЗИК, ТЕКСТ, ОБЩУВАНЕ

(Начален преговор)

Първият раздел в *Учебника* се състои от една урочна разработка – „Език. Текст. Общуване (Начален преговор)“. Той съдържа и два варианта на задачи за входно равнище. За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 9. клас „Език. Текст. Общуване (Начален преговор)“ в примерното годишно разпределение се предлага 1 час.

В началото на работата се предвижда да се отдели достатъчно време, за да могат учениците да разгледат новия учебник по български език за 9. клас и да се запознаят с неговото съдържание, да вникнат в структурата му, да научат какво означават използваните условни знаци.

Образователни цели:

- да се актуализират знания, овладявани чрез обучението по български език в периода 5. – 8. клас; такива са знанията, свързани с понятията *език*, *текст* и *общуване*, както и най-съществените признаци на тези понятия;
- да се актуализират умения за анализ и конструиране на думи, изречения и текстове;
- да се дискутира върху информация, отнасяща се до един интересен исторически обект, който се намира в околностите на гр. София – църквата „Св. св. Никола и Пантелеймон“; деветокласниците да се запознаят с нея като важен исторически, архитектурен и културен обект от далечното минало на родината.

Нови понятия:

няма

Специфика на работата с въвеждащия текст:

Текстът за църквата „Св. св. Никола и Пантелеймон“ дава информация, която може да стане център на разговор за миналото на българския народ. В хода на дискусията се засягат въпроси, свързани със създаването на храма, с неговата роля на духовен център, със значението му на културна ценност, съдържаща запазени образци на българското средновековно изкуство. Разговорът оказва възпитателни въздействия върху учениците. Информацията, че църквата е включена като обект в списъка на ЮНЕСКО за световно културно и природно наследство, е повод за заслужена гордост на съвременните българи, наследници на создателите на църквата в кв. Бояна.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложили във въвеждащия текст.
- Преговор на основни понятия, изучавани до 9. клас:
 - език;
 - съвременен български книжовен език;
 - дума;
 - изречение;
 - текст.
- Етапи на работата при подобряване качествата на текста.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на местовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Работата в урока по актуализация на вече изучени в периода 5. – 8. клас знания и умения може да бъде организирана с помощта на различни подходи например:

- индуктивно – дават се конкретни примери за понятията *дума*, *изречение*, *текст*, *език*, *съвременен български книжовен език*, *общуване*; правят се изводи за лингвистичната същност на съответните понятия и се разсъждава върху начините на тяхната употреба в речевата практика;
- дедуктивно – концептуализират се признаците на понятията *дума*, *изречение*, *текст*, *език*, *съвременен български книжовен език*, *общуване*; формулират се закономерностите, от които се определят отношенията между изброените понятия; осмислените признаци и отношения се илюстрират с конкретни примери на *думи*, *изречения*, *текстове*.

Кой подход ще бъде предпочетен, зависи от вида на училището, от особеностите на класа и от личните предпочитания на преподавателя. Работата продължава с практически занимания върху езика посредством изпълнение на конкретни упражнения.

Отговори на упражненията

1. „На разсъмване“ е кратък разказ на писателя Йордан Радичков. В текста са представени разсъжденията на автора, свързани с наблюденията му върху началото на един зимен ден. Текстът се отличава със смислово единство (*наличие на обща тема*) и със свързаност на думите и на изречения-

та според правилата на езика (*седя до прозореца; филия вчерашен хляб; Разсънва се бавно. Зимният ден е още сънен и др.*).

2. Предназначението на текста е да даде информация за размислите на автора, отнасящи се до началото на един зимен ден, и да предизвика естетическо удоволствие от съприкосновението на читателя с магическия свят и с притчовидния изказ на твореца Йордан Радичков.

3. Общуването е естетическо. Посредник на това общуване е литературният текст „На разсъване“. Общуващите лица са писателят и неговите евентуални читатели.

4. Верни твърдения са:

Сиренето е Вкусно за разлика от вчерашния хляб, който е сух и безвкусен.

Пушекът в мразовитото утро и човекът в малката кухня са сякаш побратими.

Другите две твърдения са неправилни според текста.

5. Тема на текста: *Началото на един зимен ден.*

Ключови думи в текста: *разсъване; зимният ден; пушекът; мразовитото утро.*

6. В краткия разказ на писателя преобладават елементи на описание. Доказателство за това са представените черти на утрото, описаната картина на бавното разсъване.

7. Стилът на текста е художествен. Примери за употреба на думи с преносно значение – *Зимният ден е още сънен. Пушекът му се вие самотно и унило.*

8. Задачата има творчески характер. От деветокласниците се изисква да разтълкуват метафоричното изказване на Йордан Радичков „*Пушекът – то е душата на огъня*“. Както огънят създава пушека, който излита нагоре, така и човешкото писане, думите, излитат от душата на писателя. Затова творецът нарича пушека „душа“ на огъня.

9. *прозореца* – същ. име, м.р. ед.ч., членувано с кратък член

вчерашен – прил. име, м.р. ед.ч., нечленувано

седя – глагол, сег.вр. 1л. ед.ч., II спр., деят. залог

малко – наречие, за количество

до – предлог, за означаване на близост

и – съюз, свързва прости изречения

10. *Седя до прозореца в кухнята пред чаша кафе, филия вчерашен хляб и малко сирене.*

Това е пример за просто изречение, в което има сказуемо и няколко разширени обстоятелствени пояснения за място.

11. По състав изречението е сложно съчинено. По цел на изказване изречението е съобщително.

12. *Вчерашен хляб!* – пример за възклицателно изречение в текста. Всички други изречения са съобщителни.

13. Примери за:

сложно съчинено изречение – *Разсейва се бавно, слива се със сивото зимно небе и се изгубва.*

сложно съставно изречение – *В мразовитото утро си казвам, че с този пушек ние сме побратими.*

сложно смесено изречение – *Защото и моето писане, подобно на пушека, дими, изтегля се на пръсти над засипаните със сняг покриви, изтънява, докато накрая се слее със сивото човешко небе и се изгуби в него.*

14. Просто изречение: *Разсейва се бавно...*; просто изречение: *слива се със сивото зимно небе*; просто изречение: *... и се изгубва*. Първите две изречения са свързани безсъюзно и са отгелени със запетая; второто и третото изречение са свързани със съюза *и*.

Просто изречение: *В мразовитото утро си казвам...*; просто изречение: *че с този пушек ние сме побратими*. Двете прости изречения са свързани с подчинителния съюз *че*; отгелени са с пунктуационен знак запетая.

Просто изречение: *Защото и моето писане, подобно на пушека, дими...*; просто изречение: *изтегля се на пръсти над засипаните със сняг покриви...*; просто изречение: *изтънява...*; просто изречение: *докато накрая се слее със сивото човешко небе...*; просто изречение: *и се изгуби в него*. Първото и второто изречение са свързани безсъюзно и са отгелени със запетая; второто и третото изречение също са свързани безсъюзно и са отгелени със запетая; третото и четвъртото също са свързани безсъюзно и са отгелени със запетая; четвъртото и петото изречение са свързани със съюза *докато* и са отгелени със запетая; петото и шестото изречение са свързани със съчинителния съюз *и*.

15.

1. 1, 2 и 3

2. 1, че
2

3. 1, 2, 3, 4, когато
5 и 6

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата имат творчески характер.

2. Изпълнявайки упражнението, деветокласниците прилагат уменията си да правят езиков и стилов анализ на текста.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Г
3.	А
4.	Б
5.	А
6.	Г

ЗАДАЧИ ЗА ВХОДНО РАВНИЩЕ (Вариант 1, Вариант 2)

Тестът за определяне на входното равнище по български език (Вариант 1, Вариант 2) се състои от 10 тестови задачи, от които 8 с избираем отговор и 2 – със свободен отговор (задачи № 2, 6). Общият брой точки от теста са 11 т.

Предложение за скала за оценка:

0 – 3 т. Слаб 2
 4 – 5 т. Среден 3
 6 – 7 т. Добър 4
 8 – 9 т. Мн. добър 5
 10 – 11 т. Отличен 6

Вариант 1

Задача №	Верен отговор	Брой точки
1.	В	1 т.
2.	Примерни отговори: <i>древния камък; камък зелен; спи си така; то не бяга и в лютата зима</i>	2 т. За всеки верен отговор ученикът получава по 1 т.
3.	А	1 т.
4.	Г	1 т.
5.	Б	1 т.
6.	Отговор: <i>„да се уверя лично; да съм сигурен“</i>	1 т.
7.	В	1 т.
8.	Б	1 т.
9.	В	1 т.
10.	А	1 т.

Вариант 2

Задача №	Отговор	Брой точки
1.	Б	1 т.
2.	Примерни отговори: <i>дървесата; залюшнати лудо; снежно сърце; пробудихте</i>	2 т. За всеки верен отговор ученикът получава по 1 т.
3.	Г	1 т.
4.	В	1 т.
5.	Г	1 т.
6.	Отговор: <i>„отговарям за всичко, извършено от мен“</i>	1 т.
7.	В	1 т.
8.	Б	1 т.
9.	Б	1 т.
10.	В	1 т.

ТЕКСТЪТ КАТО СМИСЛОВО И ЕЗИКОВО ЕДИНСТВО

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 9. клас „Текстът като смислово и като езиково единство“ в примерното годишно разпределение се предлагат 3 часа за нови знания и 2 часа за упражнения.

Образователни цели:

- да се овладяват знания за различни лексикални, морфологични и синтактични средства за свързване на изреченията в текста;
- да се развият умения за откриване на номинативната верига в текста и за уместно прилагане на начините за означаване на предмета в текста;
- да се дискутира върху информация, отнасяща се до делфините; разговорът върху любопитните факти, свързани с тези невероятни същества, ще обогати познанията на деветокласниците за морския свят, ще развие интересите им в областта на природните науки и на науките за защита на природата от вредни човешки въздействия.

Нови понятия:

перифраза

номинативна верига

Специфика на работата с въвеждащия текст:

Текстът за делфините се състои от две части. В първата част се предлагат сведения за тези „чудновати“ бозайници, които обитават моретата и океаните. Описан е външният им вид, представени са конкретни данни за дължина, тегло, цвят и пр. Тази част от текста може да бъде използвана, за да упражнят учениците уменията си да извличат информация от научнопопулярен информативен текст. Втората част от текста съдържа любопитни факти за поведението на делфините. Сведенията за живота на делфините могат да станат основа за разговор върху темата как да се действа, за да се опазват природните богатства на света в епохата на активно екологично замърсяване на природната среда.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложили във въвеждащия текст;
- Характеристики на текста:
 - предмет на текста;
 - перифраза;
 - номинативна верига на текста.
- Езикови средства за осигуряване на смислово единство на текста:

- лексикални средства;
- морфологични средства;
- синтактични средства;
- фонетични средства;
- средства с неезиков характер.

- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Работата в урока може да бъде организирана и осъществена по различни начини. Единият от тях е, като се следва логиката на информацията, дадена в урочната статия. В началото на урока се актуализират стари знания за основните характеристики на езиковия текст. След това чрез беседа с деветокласниците се изясняват понятията *предмет на текста*, *перифраза* и *номинативна верига*. Използва се илюстративен речев материал от текста за делфините, за да се осмисли същността на новите лингвистични понятия. Средствата за осъществяване на смислово единство на текста се преподават, като се работи самостоятелно върху текстове, избрани от учениците или предложени от учителя. Урокът завършва с припомняне на начините за редактиране на допуснати в текста езикови грешки. За целта се използва информацията от Приложение 1 в края на *Учебника*.

Урокът може да бъде организиран и осъществен и по дедуктивен начин. Тъй като една съществена част от информацията е позната на учениците, учителят представя основните признаци на понятията *предмет на текста*, *перифраза* и *номинативна верига*, като диктува определенията на тези понятия. Чрез самостоятелна работа учениците осмислят новите понятия, като в конкретни текстове откриват съответните примери. До края на часа деветокласниците редактират слабости, свързани с нарушаване на смисловата свързаност на текстове, подбрани от тях или предложени от учителя. В края на урока чрез беседа новата информация в урока се обобщава и се осмисля от погрешащите.

Отговори на упражненията

1. Основен предмет на текста са белите щъркели.

2. Темата на текста е „Съдбата на белите щъркели и грижи за тяхното опазване в природата“.

Ключови думи за текста: *белите щъркели*, *преброяване*, *броят на птиците се е увеличил*.

3. Информацията за първата група е разположе-

на във втория абзац на текста.

Информацията за втората група е разположена в третия абзац на текста.

Информацията за третата група е разположена в първия абзац на текста.

4. Твърдението за първата група не е вярно.

Твърдението за втората група е вярно.

Твърдението за третата група не е вярно.

5. *Бият камбаната* е фразеологично словосъчетание със значение: *насочват вниманието към тревожна вест или събитие*.

6. Езикови средства, с които е означен основният предмет в текста, са: съществителни и прилагателни имена – *белите щъркели, ново потомство, големи ята* и др.

7. Перифрази на израза *белите щъркели*: *популацията, белите птици, птиците* и др.

8. Номинативната верига в текста: *белите щъркели – големи ята – популацията – щъркелите – птиците – двойките бели щъркели – прелетните птици*.

9. Текстът се отличава със смислово единство, осъществявано от общата тема, разгръщана чрез подтеми в неговите отделни смислови части. Езиковото единство на текста се изразява чрез свързаността на изреченията с помощта на различни езикови средства – лексикални, морфологични и

синтактични.

10. Задачата има творчески характер.

11. Изпълнявайки упражнението, учениците откриват различните средства за езикова свързаност в своя текст.

Решения на задачите за домашна работа

1. Упражнението има изследователски и творчески характер.

2. Упражнението е за разпознаване и анализ на езиковите средства, чрез които се изгражда номинативната верига в текста, създаден от деветокласниците.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Б
3.	Г
4.	А
5.	Б
6.	Г

НАУЧЕН СТИЛ

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 9. клас „Научен стил“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за съдържателните, жанровите и езиковите особености на научния стил;
- да се развият умения за търсене, извличане, обработване, съпоставяне и използване на научна информация от различни научни текстове;
- да се дискутира върху информация, отнасяща се до начина, по който гумите се „подреждат“, от една страна, в речници, а от друга страна, в съзнанието на хората; да се проведе разговор върху връзката между езика и мисленето на човека.

Нови понятия:

научна статия

Специфика на работата с въвеждащия текст:

Текстът из книгата „Ние, говорещите хора“ запознава учениците с реда, на който се подчиняват гумите в съзнанието на хората, и с постиженията на науката за езика да опише принципите на групиране на тези гуми в човешкото съзнание. Как хората моделират действителността в своето мислене, как групират тези моделирани части от света според законите на родния език, как се отразява опитът на човека и на човешкия колектив при това групиране – това са само част от въпросите, на които дава отговор текстът на Калина Иванова. Разговорът върху тези и други подобни въпроси ще насочи вниманието на деветокласниците към сферата на познание, в която се изяснява как човекът структурира света в своите мисли и как езикът му помага това да става.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложили във въвеждащия текст.
- Особенности на научния функционален стил.
- Жанрови форми на научния стил:
 - урочна статия;
 - научна статия;
 - научен доклад.
- Езикови средства, предпочитани в текстовете с особености на научния стил:
 - лексикални средства;
 - морфологични средства;
 - синтактични средства.

- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

В началото на урока се актуализират вече усвоени знания за научния текст и за неговите комуникативни и езикови особености от обучението по български език в предишни класове. Новото понятие за научен стил се въвежда чрез беседа, в хода на която се анализира въвеждащият текст към урочната статия. Концептуализират се особеностите на стила – обективност, обобщеност, еднозначност, точност, абстрактност и общовалидност на представяната информация. Характеризират се особеностите на комуникативните ситуации, в които научният стил е предпочитано средство за общуване. В хода на самостоятелна работа се изясняват жанровите особености на стила. Акцент се поставя върху научната статия като вид научен текст, в който се представят факти и разсъждения във връзка с научно изследване. Урокът завършва с изясняване на системата от лексикални, морфологични и синтактични характеристики на научния стил. Учениците идентифицират езиковите особености на научния стил в различни текстове, които им се предоставят от преподавателя.

Тъй като учениците са запознати от прогимназиялния етап с особеностите на научните текстове, урокът за научен стил може да бъде организиран и по дедуктивен начин. Учителят обобщава комуникативните особености на научния стил, чрез таблица концептуализира езиковите специфични черти на този стил и дава възможност на деветокласниците в хода на самостоятелна работа да откриват и да изследват комуникативните и езиковите признаци на конкретни научни текстове.

Отговори на упражненията

1. Вид на общуването, в което може да бъде използван текстът: официално; непряко; писмено; монологично.

2. Участници в научното общуване са авторите на учебника по география и икономика и учениците от девети клас, които се подготвят за урок по темата „Екология“. Посредник между авторите на текста и учениците е преподавателят по съответния учебен предмет.

3. Общуването е официално, ситуацията на общуване притежава особеностите на научната комуникация.

4. Чрез текста се представя информация за употребата на термина „екология“. Това е и темата на този откъс от учебник.

Ключови думи: *екология, запазване, живата природа.*

5. Актуалността на екологичната проблематика днес се определя от необходимостта всички хора да съдействат за опазването на живата природа. Четири са основните тълкувания на същността на екологичната проблематика: комплексна наука, синтезираща всички знания и изводи, получени от науките за природата и за взаимодействието „природа – човешко общество“; биологична наука – имаща за обект взаимоотношенията между растителните и животинските организми и тяхната жизнена среда; съвкупност от научни и практически проблеми на взаимоотношението между човека и природата; специален научен подход при изследване на проблемите на взаимодействието между организмите, биологичните системи и околната среда.

6. Целта на автора на текста е да осигури информация за екологията като научна област. Доказателство за такова предназначение на текста са предпочетените езикови средства, чрез които това се постига.

7. В текста преобладават елементи на описание и елементи на разсъждение.

8. Думите *планета, живата природа, определение, човешко общество* и др. са термини в текста. Използвани са, за да се даде точна, непротиворечива и еднозначна информация за представяните обекти и понятия.

9. Преобладаващото глаголно време в текста е сегашно време – *има, се обяснява, следва, могат* и др. Сегашното време на глаголите е предпочетено, за да се изрази обобщеност на съобщаваните научни истини.

10. Изреченията в текста по състав са прости изречения, например: *Терминът екология има редица тълкувания.*

11. Текстът притежава особености на научния функционален стил.

12. План на текста:

1. Причини за различните тълкувания на термина *екология*.

2. Определения на термина *екология* в съвременната наука:

а) комплексна наука за взаимоотношенията между човек и природа;

б) биологична наука за отношенията между растителни и животински организми;

в) съвкупност от проблеми на отношението човек – природа;

г) научен подход за изследване на взаимодействието между организмите, биологичните системи и околната среда.

13. Изказването ще има особености на научния функционален стил.

14. Задачата има творчески характер.

Решения на задачите за домашна работа

1. Примери за термини и терминологични словосъчетания: *праволинейните движения; Вертикално направление; траектория; ускорението на телата.*

2. Текстът притежава признаци на научния функционален стил.

Отговори на тестовите задачи

1.	Б
2.	В
3.	Г
4.	А
5.	Б
6.	В

ОФИЦИАЛНО-ДЕЛОВИ СТИЛ

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 9. клас „Официално-делови стил“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на официално-деловия стил;
- да се развият умения за търсене, извличане, обработване, съпоставяне и използване на информация от различни официално-делови текстове;
- да се дискутира върху информация, отнасяща се до изисквания и предписания в откъс от „Закон за прегрупирането и училищното образование“; да се осмислят правата и задълженията на деветокласниците, когато посещават училище.

Нови понятия:

конституция
закон
наредба
постановление
правилник

Специфика на работата с въвеждащия текст:

Из „Закон за прегрупирането и училищното образование“ предлага информация за основните права на българските ученици. Текстът е регулативен, описва възможностите на учениците да извършват определени дейности, да се възползват от определени блага, но и да спазват определени норми на поведение. Откъсът от този закон дава представа на деветокласниците как изглежда един законодателен акт, как е структуриран, какво е неговото оформление. Разговорът върху правата на учениците логически може да продължи с дискусия върху задълженията им, които са отразени в следваща част от текста на закона, който деветокласниците сами трябва да издирят в интернет.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложили във въвеждащия текст.
- Особености на официално-деловия функционален стил – точност, стандартизираност, императивност, неутралност на използваните езикови средства.
- Жанрови форми на официално-деловия стил:
 - конституция;
 - закон;

- наредба;
- правилник;
- постановление.

- Езикови средства, предпочитани в текстовете с особености на официално-деловия стил:
 - лексикални средства;
 - морфологични средства;
 - синтактични средства.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Работата в часа може да започне с актуализация на понятието *функционален стил*. След това вниманието на деветокласниците се насочва към въвеждащия в урочната статия текст из „Закон за прегрупирането и училищното образование“ и се преминава към изследване на неговите комуникативни и езикови характеристики. В хода на беседа се концептуализират основните признаци на текста – точност на представяните факти, стандартизираност на изказа, задължителност на предписанията и неутралност на използваната лексика. Прави се извод, че тези особености на текста на практика са основни стилови черти, които текстът притежава. Обобщават се признаците на официално-деловия текст и се преминава към изследване на езиковите особености на текстовете, притежаващи черти на официално-деловия стил: лексикални, морфологични и синтактични. Урокът завършва с практическа работа по анализ на различни жанрове на официално-деловия стил.

Урокът може да бъде организиран и по друг начин. Дават се сведения за същностните, функционалните, жанровите и езиковите особености на официално-деловия стил. Основните стилови черти се систематизират с помощта на таблица. След това вниманието на деветокласниците се насочва към различни текстове. Работата може да бъде организирана по групи. На всяка група се предлага официално-делови текст с различна жанрова специфика. В хода на самостоятелна работа учениците изследват комуникативните и езиковите стилови особености на конкретния текст – конституция, закон, наредба, правилник, постановление. Урокът завършва с обобщаване на основните характеристики на официално-деловия стил.

Отговори на упражненията

1. Темата на текста: *Осъществявана от държавата закрила на детето.*

Ключови думи в текста: *закрила на детето; права, принципи и мерки; дейности по закрила на детето.*

2. Предназначението на текста е да регламентира правата, принципите и мерките, които органите на държавата са длъжни да осъществяват при закрилата на децата в обществото.

3. Видът на общуването е: официално, непряко, писмено, монологично.

4. Участници в официалното общуване, което се осъществява чрез текста, са законодателят (българските законодателни органи) и държавните институции, които са длъжни да спазват предписанията в закона изисквания и да изпълняват направените предписания във връзка със защитата правата на българските деца. С информацията в текста се цели да се представят начините и средствата, чрез които органите на държавата осигуряват спазването на детските права – чрез специална държавна политика за защита на детето, представена в различни документи например Национална стратегия за детето и Национална програма за закрила на детето.

5. Задачата има творчески характер. Учениците трябва да открият в интернет двата документа – Национална стратегия за детето и Национална програма за защита на детето – да ги осмислят и да направят изводи за общите и за различните особености на двата документа.

6.

Текстът е откъс от закон, който регламентира правата и мерките по защита на децата в държавата.	X
Този закон предполага създаване на Национална стратегия за детето и на Национална програма за закрила на детето, които да бъдат изработени от Народното събрание.	
Правата на всяко дете, независимо от неговата възраст, социален статус, физическо, здравословно и психическо състояние, са защитени според този закон.	X
Дейностите по закрила правата на детето се осъществяват от държавни институции с участието на юридически и на физически лица.	X

7. *Юридически лица* – държавни, общински и частни предприятия, фирми и организации за осъществяване на стопанска дейност;

физически лица – всеки гражданин на една държава;

социален статус – позицията на личността в обществото;

компетентност – кръг от въпроси, по който има право да действа даден орган.

8. Изразни средства за изразяване на точност, стандартизираност и императивност на изказа: *предмет на закона; урежда правата; органи на държавата; осъществяване на дейностите; юридически лица; физически лица* и др. В текста не са използвани експресивни езикови средства, защото целта на текста е да регулира отношения между органи на държавната власт и граждани, а не да изразява лично отношение към представяната проблематика.

9. Текстът е разделен на глави, членове и др.

10. Стилът на текста е официално-делови.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата има изследователски и творчески характер.

2. Чрез анализ на текста деветокласниците прилагат на практика усвоените знания за същността, функциите и езиковите особености на официално-деловия стил.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Г
3.	А
4.	Б
5.	В
6.	Г

ПУБЛИЦИСТИЧЕН СТИЛ. ЕЗИК НА МЕДИИТЕ

За преподаването на проблематиката по тема от учебното съдържание в 9. клас „Публицистичен стил. Език на медиите“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на публицистичния стил;
- да се развият умения за: търсене, извличане, обработване, съпоставяне и използване на информация от различни медийни текстове; създаване на медиен текст по житейски проблем съобразно своя опит;
- да се дискутира върху сведения, отнасящи се до различни аспекти на всекидневни събития, за които се появява информация в медиите; да се интерпретират фактите, свързани с фестивала на меда в София.

Нови понятия:

статия

Специфика на работата с въвеждащия текст:

Текстът „Фестивал на меда в столицата“ е информационен медиен текст, който може да послужи за анализ на спецификите на медийните текстове като текстове, притежаващи особености на публицистичния стил. При смисловия анализ на текста акцентът би трябвало да се постави върху новината и върху фактите, свързани с нея – къде е събитието, кога се организира, кои са участниците и т.н. По време на дискусиата важни са разсъжденията на деветокласниците, свързани със значимостта на форума, а именно – с отговора на въпроса „С какво тази среща на пчелари е интересна и актуална като новост в нашето обществено пространство?“.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложи в въвеждащия текст.
- Особености на публицистичния функционален стил.
- Жанрови форми на официално-деловия стил:
 - статия;
 - информационна бележка;
 - интервю;
 - репортаж;
 - коментар.

- Езикови средства, предпочитани в текстовете с особености на публицистичния стил:
 - стандартни езикови средства;
 - експресивни езикови средства.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Работата върху проблематиката в урока за „Публицистичен стил. Медийни текстове“ може да се организира по различни начини.

Традиционен е вариантът, при който се следва логиката на информацията в урочната разработка. Според този вариант след кратък анализ на въвеждащия в урочната статия текст се правят изводи за специфичните характеристики на текстовете, които притежават особености на публицистичния функционален стил. Това са преди всичко двете основни функции на медийните текстове – да информират и да въздействат, както и многообразието от използвани езикови средства в текстовете, което прави спецификата на стила изключително трудна за дефиниране, защото в зависимост от конкретната комуникативна задача в тях могат да се използват практически без ограничения всички езикови ресурси на съвременния български книжовен език. Затова се прави извод, че в случая можем да говорим за стилова разнородност на публицистичните текстове. Специално внимание се отделя на публицистичните жанрове, като акцент се поставя върху вестникарската статия. Урокът завършва с езиково-стилистичен анализ на различни медийни текстове, в които се разглеждат актуални за обществото въпроси от различни сектори на общественения живот. В края на урока се правят обобщения за изискванията, които се спазват при създаване на медийни текстове по житейски проблеми, подбрани съобразно опита на деветокласниците.

Други варианти могат да се приложат за преподаване на учебното съдържание за медийни текстове, като в основата на преподаването се постави дедуктивният подход. Признаците на публицистичния функционален стил се обобщават, като се използва личният опит на деветокласниците, които от години се сблъскват с медийни текстове в речевата практика. Изясняват се чрез таблично представяне особеностите на медийните текстове и

се работи практически върху анализ на конкретни медийни текстове с цел да бъдат изследвани техните стилови черти. Обобщават се изискванията при писане на медиен текст върху житейски проблеми от всекидневието на учениците.

Отговори на упражненията

1. Текстът предлага информация за успешните стартове в Будапеща на нашия млад плувец Антъни Иванов.

2. Какво? – успешни стартове в плуването стил бъртерфлай.

Кога? – 25-ти юли.

Къде? – в Будапеща.

Събитието е интересно и актуално за читателите с това, че един 18-годишен младеж е новата звезда в националния ни отбор по плуване.

3. Темата на текста е: *Забележителни резултати на младия плувец Антъни Иванов на състезание в Будапеща.*

Вариант за заглавие: *Антъни Иванов – млада надежда в българското плуване.*

4. Участници в общуването, осъществявано чрез текста, са авторът на материала Константин Ботушаров и читателите на вестника, в който е направена публикацията.

5. Особенности на общуването, осъществявано чрез текста: официално, писмено, монологично, непряко.

6. Предназначението е да информира за станалите вече факт победи на българския плувец и да въздейства върху читателите – да ги подтикне да изпитат чувство на гордост от резултатите на младия българин. За постигането на тези две предназначения на текста съдействат споделените от автора факти.

7. В медийния текст са използвани специфични изразни средства, чрез които се засилва въздействието на споделената информация:

осъществи гигантска крачка – постигна голям напредък;

прясно навършени 18 години – скоро навършени 18 години.

8. Примерни изречения:

С излитането на човек в Космоса човечеството направи гигантска крачка в своето развитие.

С прясно навършени 18 години Иван спечели купата на отборното първенство по баскетбол.

9. Изразът от текста е използван, за да се покаже, че съперници на нашия млад плувец са били много силни състезатели, които вече са носители на престижни отличия. Постаვენата в кавички дума само има експресивна функция.

10. и 11. Примери за стандартни езикови средства: *момчето от Велико Търново; програмата на световното първенство; втория полуфинал* и др.

Примери за експресивни езикови средства: *гигантска крачка; влезе в историята; 2 страхотни старта* и др.

12. Жанрва характеристика на текста – вестникарска статия.

13. Текстът притежава особености на публицистичен стил.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата има творчески характер.

2. Изпълнявайки упражнението, деветокласниците развиват уменията си да правят стилно-езиков анализ на медиен текст.

Отговори на тестовите задачи

1.	А
2.	Г
3.	В
4.	В
5.	А
6.	Б

ОБОБЩИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ

За обобщителните упражнения към 2. раздел в примерното годишно разпределение е предвиден 1 час.

Отговори на упражненията

1. Темата на текста е: „Праисторическото тракийско светилище Градище“.

2. В текста има четири смислови части: Местонахождение на светилището; Откриване на тракийския комплекс; Пещерни заслони и римски път; Находки на глинени и керамични предмети.

3. Текстът е структуриран в три абзаца. Първите две смислови части са записани в един абзац. Трета и четвърта смислова цялост са написани в отделни абзаца.

4. Основен предмет на текста – светилище Градище; смислово ядро – местоположение и откриване на скално-култовия комплекс, намерени находки в него; ключови думи: *тракийско светилище, Градище, Долно Дряново, археологически изследвания, скални образувания, два пещерни заслона, гръко-римски път, акватория, битова керамика, глинени тежести, тъкачен стан, обреди* и др.; думи и изрази, изграждащи номинативната верига: *едно от най-старите светилища, праисторическото тракийско светилище Градище, забележителното място, светилището, му, скално-култовия комплекс.*

5. Перифрази на Градище: *едно от най-старите светилища, праисторическото тракийско светилище, забележителното място, скално-култовия комплекс.*

6. Задачата изисква да се определят елементите на речевата ситуация.

тема	Сухоземни костенурки
цел	Да се даде точна и обективна информация за костенурките.
участници в общуването	Авторът на научния текст и читателите
условия на общуването	Общуването е писмено, непряко и официално.

7. Примери за термини от текста: *сухоземни костенурки, семейство влечуги, видове, гигантски костенурки, разред, островни групи, Шипобедрена костенурка, Шипоопашата костенурка, закон, етнически малцинства, народи, инфекциозни заболявания* и др.

8. Абстрактност и обобщеност на информацията в текста се изразява чрез:

– морфологични средства: глаголите са в сегашно време (*са, варират, помага, свидетелстват* и др.); глаголни форми в страдателен залог (*се сре-*

щат, са защитени); засилена е употребата на съществителни имена (*костенурки, животни, живот, семейство, влечуги, разред, представители, видове* и др.).

– синтактични средства: Изреченията по цел на изказване са съобщителни.

9. Текстът принадлежи към научния стил.

10. Стилът на текста е официално-делови. Откъс е от закон, създаден от компетентен орган на законодателната власт и представящ задължителни норми за действие и/или поведение при движение по пътищата.

11. Текстът е предназначен за официално, непряко и писмено общуване.

12. Примери за изрази, чрез които се постига точност, неутралност и стандартизираност на изказа:

– точност – *Пешеходец е всеки участник в движението, който се намира на пътя извън пътното превозно средство и не извършва работа по пътя. Пешеходците са длъжни да се движат по тротоара или банкета на пътното платно.*

– неутралност – *пешеходец, участник, двигател, велосипед* и др.

– стандартизираност – *За пешеходци се считат и лицата...; които бутат или теглят детска или инвалидна количка...; които бутат велосипед...; които са с трайни увреждания...* и др. Стандартизираност на изказа се постига и с графичното оформяне на текста – член, точка и др.

13. В текста не са употребени експресивни изразни средства, защото в официално-деловия стил не е допустима тяхната употреба.

14. Основното предназначение на текста е да запознае читателите с актуален проблем от действителността и да създаде отношение към този проблем.

15. В текста са употребени думи с преносно значение например: *китното селце, столица на киселото мляко.*

16. Стилът на текста е публицистичен.

Решения на задачите за домашна работа

1. Изпълнението на домашната работа дава възможност деветокласниците да се запознаят с Правилника за вътрешния ред в училището си и по-специално с частта, определяща правата и задълженията на учениците. Функционалният стил, към който принадлежи текстът, е официално-делови.

2. Учениците характеризират стиловите особености на текста, като прилагат овладените знания и умения от урочната статия.

Отговори на тестовите задачи

Вариант 1

1.	Б
2.	Г
3.	Б
4.	В
5.	Б
6.	А
7.	Б
8.	А

Вариант 2

1.	А
2.	В
3.	В
4.	Б
5.	Г
6.	Г
7.	А
8.	Б

АКТИВНА И ПАСИВНА ЛЕКSIKA. ПАРОНИМИ

Третият раздел в учебника (Лексикални особености на гумата. Участие в диалог и в дискусия) се състои от две теми, обобщителни упражнения и тест за проверка и оценка (Вариант 1, Вариант 2). За преподаване на учебното съдържание по темата „Активна и пасивна лексика. Пароними“ в примерното годишно разпределение са предвидени 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладяват знания за същността на активната и на пасивната лексика в речниковия състав на българския език; да се осмислят понятията *историзми, неологизми, вулгаризми, евфемизми, пароними*;
- да се развият умения за уместна и целесъобразна употреба на думи от активната и от пасивната лексика в речевата практика;
- да се обогати речниковият запас на деветокласниците чрез работа с текстовете, предвидени за четене с разбиране в урочната статия; да се запознаят учениците с нови области на научното познание.

Нови понятия:

историзми
неологизми
вулгаризми
евфемизми
пароними

Специфика на работата с въвеждащия текст:

Въвеждащият текст е с научнопопулярен характер, представлява статия в електронна енциклопедия; съдържа информация за една сравнително нова област на изследване – биоетиката. При работа с текста учениците научават не само за изследователското поле на биоетиката, но и разширяват езиковата си култура чрез множеството термини, употребени от автора. Като интердисциплинарна област биоетиката предизвиква интерес, защото обединява постиженията на съвременните технологии и ценностите, присъщи на всяко човешко същество и на човешките общности. Текстът е подходящ за възрастта на деветокласниците, които започват да изучават учебните предмети от философския цикъл.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложили във въвеждащия текст.
- Същност на активната и на пасивната лексика на езика.

- Думи от пасивната лексика на българския език:
 - неологизми;
 - историзми.
- Същност и употреба на вулгаризми и евфемизми.
- Паронимите в българския език.
- Работа с речници.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

В часовете за нови знания, предвидени за преподаване на учебното съдържание по темата, учителят има за цел да представи новите понятия от областта на лексикологията. Уместно е в първия час за нови знания да се актуализират знанията на учениците за лексикални особености на думите в българския език, изучени до 9. клас. След това чрез конкретна лексикална работа с думи от встъпителния текст индуктивно се изясняват понятията *активна лексика, пасивна лексика, неологизми*.

По време на втория час за нови знания постепенно се въвеждат останалите нови понятия. Може да се подходи дедуктивно, като в началото на часа се прочитат определенията от Учебника (с. 47) и учениците (самостоятелно или в малки групи) работят с текстове и речници, подбрани от учителя. Ако се работи в група, всяка група изследва определен проблем от учебното съдържание: *историзми; вулгаризми; евфемизми; пароними*. В края на часа наблюденията се обобщават. Важно е учителят да обърне внимание на употребата на вулгаризмите и на евфемизмите в определени ситуации на общуване. Постава се домашна работа, която може да бъде с изследователски характер. Темата е подходяща за конструиране на разнообразни вътрешно- и междупредметни връзки (литература, история, география, чужд език, изобразително изкуство, музика).

Отговори на упражненията

1. Думи от активната лексика в текста са например: *нов* ('който е отскоро; следващ'), *време* ('период; сезон; епоха; траене'), *внимание* ('съсредоточеност; грижливо отношение'); думи от пасивната лексика са например термините *биохимик* ('учен, който се занимава с биохимия'); *автономност* ('самостоятелност'); *принцип* ('правило, основно положение').

2. Текстът от Атанас Далчев е стихотворение. Притежава особености на художествения стил. Особености: с помощта на езика се изграждат образи (*годините, времето*), които са както конкретни, така и абстрактни; употребяват се гуми в преносно значение (*червени хора, сини дървеса*).

3. Упражнението е с творчески характер. Учениците работят по групи. Съобразяват се с поставената комуникативна задача. Изследват ефекта от употребата на посочените гуми и изрази в текстове, предназначени за различни речеви ситуации.

4. Посочените гуми (форми на гуми) са остарели; принадлежат към пасивната лексика. Употребата им в художествения текст е уместна. Значение: *вси* – остаряла форма на *всички*; *врази* – остаряла форма за мн.ч. на *врагове*; *медлено* – гума от чужд (руски) произход със значение 'бавно'.

5. Изразът означава 'лястовици, направени от хартия' (прен.). Пароним на книжен ('който е направен от хартия') е *книжовен* ('който се отнася до писмения език; който е правилен').

6. Например: *мутафчия, кочияш, даракчия; грош, жълтица, марка; кинжал, таран, старшина*.

7. Упражнението може да се изпълни като самостоятелно проучване, като проект или като дискусия в часа за упражнение.

8. Чрез упражнението се цели да се изгради отношение спрямо прекомерната или неуместната употреба на вулгаризми от младите хора.

9. Вниманието на учениците се насочва към бележката, която съпътства речниковото значение на посочените гуми (историзми) например: (*итал.*) – посочва се, че гумата *капела* е от италиански произход; *остар*. – посочва се, че гумата *най-паче* е

остаряла гума, която има съответствие в съвременния български език; *истор.* – посочва, че гумата *меркантилизъм* е историзъм; *пер.-тур., разг.* – посочва се, че гумата *лаф* е от персийско-турски произход с разговорен характер.

10. Грешките в изреченията се дължат на неправилна употреба на близкозвучащи гуми (пароними): *фонд* вм. *фон*; *кампания* вм. *компания*; *натурално* вм. *нотариално*.

Редактиран вариант:

Планината е използвана като фон на картината.

Баща ми работи в голяма международна компания. Трябва ми нотариално заверен документ.

Решения на задачите за домашна работа

1. Поезията на Хр. Смирненски е известна с това, че поетът създава неологизми с поетичен характер. Например: *теменужен, лунносребърни, вседневен*.

2. Езикови средства, които изграждат номинативната верига на Витоша, са: *Витоша – теменужен остров – ѝ*. Езикови средства, които изграждат номинативната верига на града, са: *празничният град – той*.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Г
3.	Б
4.	Б
5.	Г
6.	В

РЕЧЕВО ПОВЕДЕНИЕ ПРИ УЧАСТИЕ В ДИАЛОГ И В ДИСКУСИЯ

За преподаване на учебното съдържание по темата в примерното годишно разпределение са предвидени 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнене.

Образователни цели:

- да се актуализират знания и умения за участие в диалог и в дискусия;
- да се придобият умения за: сравняване и анализ на различни гледни точки при участие в диалог и дискусия съобразно комуникативната цел; формулиране и защита на гледна точка;
- да се развият социалните компетентности на учениците чрез дискусия по проблеми от морално-етичен, житейски и пр. характер.

Нови понятия:

НЯМА

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Въвеждащите текстове се допълват взаимно: откъсът от „Диалози“ на Платон в голяма степен служи за илюстрация на това, което в първия текст е наречено диалогично ораторско изкуство и по-конкретно – Сократовия метод за водене на диалог. Чрез текста от В. Руменчев учениците се запознават с определена теория за диалога, която произтича от философската гледна точка към това изкуство. Получават достоверна историческа информация за Сократ и неговия метод, наречен „акушерско изкуство“.

Вторият текст – „Несправедливостта е най-голямото зло“ – дава възможност на учениците да се запознаят с фрагмент от творбата „Диалози“ на Платон. Названието на диалога представлява твърдение, което може да бъде доказано или оспорено. Учителят може да предложи на деветокласниците да потърсят и анализират в клас други диалози на Платон и така да се обогати общата им хуманитарна култура.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложили във въвеждащите текстове.
- Актуализиране на знания за диалога и за дискусията.
- Речево поведение при участие в дискусия:
 - съобразяване с речевата ситуация (тема, участници, условия);
 - изразяване на мнение; защита на мнение;
 - спазване на книжовните норми.

- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Темата не е нова за деветокласниците; те вече познават особеностите на диалогичното речево общуване и на дискусията като вид официално устно общуване. За актуализиране на проблемите, свързани с диалога като форма на речево общуване, може да се използва откъсът от диалога на Платон. Чрез него се онагледяват най-важните характеристики на този вид общуване. Възможно е да се достигне до изводи за разликата между диалога като жанр и диалогичното общуване като всяка проява на устно общуване между двама или повече участници (официално/неофициално). Важно е също така учениците да осмислят една нова за тях особеност на диалога: размяната на комуникативните роли на участниците, както това е показано на схемата от с. 51. Тази размяна предполага не само добри умения за говорене, но и за слушане.

Чрез работа върху примерни текстове за дискусия (от учебника или по избор на учителя, в т.ч. телевизионни- и радиодискусии при наличие на съответната техника) се анализират уместни изрази, използвани в дискусия, както и най-често допускните слабости при участие в дискусия (например слабости, свързани с нарушения на правоговорната норма и с неправилно подбрано невербално поведение). Целта на този фрагмент от урока е да се формира у учениците отношение на толерантност и на комуникативно партньорство.

Отговори на упражненията

1. В трите изречения думата *диалог* е употребена в различен контекст.

Лидерите на двете партии проведоха конструктивен диалог. – официален разговор, беседа, дискусия с цел постигане на съгласие по определен спорен въпрос. „Конструктивен диалог“ е израз, който се използва често като клише в текстове от обществено-политическата сфера.

Диалогът в художествения текст е средство за речева характеристика на героите. – форма на речево общуване между герои в художествен текст; може да бъде както официален, така и неофициален.

„Диалог“ е литературно-философски жанр. – название на жанр.

2. Например: *диалогичен* – който е отворен за дискусия, за обсъждане: *диалогичен човек; диалогов*

(режим) – режим на изчислителния процес, при който всеки потребител има непрекъснат достъп до задачата, която е стартирал.

3. Текст 1: тема – ученическа карта за БДЖ; участници – ученик, служител; условия – официално, устно общуване.

Текст 2: тема – купуване на билет от лотария; участници – герои от художествен текст (герой разказвач, господин Лунч); условия – официално устно общуване.

4. Текст 1 е разговорен, притежава особености на книжовно-разговорния стил. Употребяват се формули на речевия етикет (*Здравейте, Заповядайте, Благодаря*). Текст 2 е откъс от художествено произведение с автор Светослав Минков, притежава особености на художествения стил. Авторът е изградил фикционална среда (*„Всичките си осем ръце“*, *„Безработните медиуми на Марс“*, *„Телеплазма“*), в която героите общуват пряко, устно, официално (*„Моего име е господин Лунч“*, *„Не бихте ли желали...“*).

5. Задачата е творческа. Като тема на диалога се предлага друг проблем от морално-етичен характер – завистта и вредите, които нанася.

6. Задачата е с творчески характер. Прилагат се знанията за дискусия и уменията за пълноценно и успешно участие в дискусия.

Решения на задачите за домашна работа

1. Текстът е откъс от по-мощно описание на принципите за комуникативно сътрудничество на Пол Грайс, известни в теорията на комуникацията и в прагматиката. Учениците проучват значението на понятието *кооперация (сътрудничество)*; може да предложат своя собствена интерпретация на същността на сътрудничеството при участие в диалогично общуване.

2. Упражнението може да се реализира под формата на краткосрочен проект (например едносегмичен). Учениците развиват умения да оценяват речево поведение при участие в дискусия.

Отговори на тестовите задачи

1.	Б
2.	Г
3.	В
4.	Б
5.	Г
6.	А

ОБОБЩИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ

За обобщителните упражнения към 3. раздел в примерното годишно разпределение е предвиден 1 час.

Отговори на упражненията

1. Примери за думи от активната лексика: *липите, цъфтят, небе, градина, клони, птичета, се учеха, да летят, пристъпваше, години, стигааше, рамото* и др.

2. В текста преобладават елементи на описание, защото са изобразени природата и кавхан Тодор.

3. Историзми в текста са думите: *кавхан, княз, регент, император*. При необходимост може да се използва тълковен речник, за да се определи речниковото значение на думите.

кавхан – българска висша административна и военна титла

княз – титла на глава на княжество; наследствена благородническа титла на потомците на цар/княз; благородническа титла, получена за заслуги

регент – временно изпълняващ монархически функции поради непълнолетие на престолонаследника или при междуцарствие

император – върховен глава на империя, който притежава абсолютна или конституционно ограничена власт; в древния Рим – главнокомандващ

4. Текстът притежава особености на художествения функционален стил. Стихотворение е, в което чрез изрази от експресивната лексика се изгражда художествен образ на вечерния час.

5. Думи, употребени с прякото си значение: *вечерния, час, природата, листата* и др.

Думи, употребени с преносно значение: *огненият заник, природата иска, сладка умора, сладък зефир, листата си шепнат, сладки мечти* и др.

Преобладават думи с преносно значение, защото тяхната употреба е характерна за текстовете от художествения стил.

6. Задачата е предвидена за работа по групи.

1. група: *безстрастен – безпристрастен; недоумение – недоразумение*

2. група: *благоговение – благоволение; фрактура – фактура*

7. При необходимост се ползва тълковен речник. Речниково значение на думите в двойките пароними:

1. група: *безстрастен* – който е лишен от страст, равнодушен, безразличен; *безпристрастен* – който не проявява или не изразява пристрастие

недоумение – състояние на съмнение или колебание поради неразбиране; смайване, изненада

недоразумение – грешно разбиране за нещо, грешка; разг. спор, караница, препирня

2. група: *благоговение* – дълбока почит, преклонение

благоволение – проява на благосклонност, доброжелателство, снизходителност, снизхождение, склонност, милост, добра воля, разположение, благоразположение

фрактура – в медицината – счупване на кост

фактура – документ, сметка с подробно описание на продадена/закупена стока

8. За изпълнение на задачата учениците си припомнят особеностите на паронимите като лексикални езикови средства.

принсям – доставям чрез носене; донасям; прен. причинявам

пренсям – нося през нещо; нося от едно място на друго; разделям гума, като част от нея пиша на следващия ред

привеждам – накланям наолу; навеждам, свеждам; поставям в определено състояние; преобразувам; съобщавам, произнасям в подкрепа на нещо

превеждам – изяснявам, разяснявам, тълкувам, правя превод, обяснявам

преписвам – пиша дословно същото отново, на ново място; правя препис; пиша същото като някой друг, заимствам в писмен вид, не пиша самостоятелно

приписвам – добавям чрез писане; дописвам; претъпявам свое имущество на друг собственик чрез писмен документ

пристъпвам – движа се бавно, на стъпки; приближавам се стъпка по стъпка към нещо; прен. започвам, залавям се

престъпвам – нарушавам, преминавам отвъд границите на нещо общоприето, установено

неизмерим – който не може да се измери; много голям, огромен

несъизмерим – който не може да се измери с мярката на друго нещо; прен. който няма общ признак с друго нещо, за да се съпоставят

съседен – който е в непосредствена близост, разположен близо

съседски – който принадлежи на съседите или се отнася до тях

ефектен – гръмък, бомбастичен, шумен, видим, фрапиращ, фрапантен, резултатен, успешен, грандиозен, пищен, с външен блясък, ярък, крещящ

ефективен – от който има добър ефект, резултат

Три от двойките думи учениците трябва да включат в изречения, измислени от тях.

9. Вулгаризми в текста са: *крадец, хайдук, плагнешки, феноменални изверги*.

10. Речта на Бай Ганьо разкрива неговата ниска езикова култура и образование. Героят е малокултурен. Речта му е груба и изразява арогантност към сега и неговото семейство.

11. Участници в общуването са философията и писачите. Общуването е официално, устно, пряко.

12. Темата на текста е: „Публичното говорене“.

13. Лексикални езикови средства: изразява се лично отношение и оценка (*говорете публично; тогава мълчете*); стилистично маркирани и емоционално натоварени изрази (*полезни истини; красноречието на чувството и на разума; кухи парадни речи...са огньовете*).

Морфологични езикови средства: императивни глаголни форми (*говорете, кажете, мълчете*); засилена употреба на съществителни и на прилагателни имена, на глаголи (*красноречието, разума, писачите, философията, фрази; нови, полезни, кухи; кажете, нямате, извикаха, отговори, съдържат*);

Синтактични езикови средства: съобщителни и побудителни изречения, въпросително изречение (*Тогава мълчете.; Извикаха писачите.; Но ако нямаме нищо ново да кажем?*).

16.

участник	изразено мнение/допълване/отхвърляне/оспорване/илюстриране с пример/	пример
Водещ	Поставя темата на дискусиата. Предлага да говорят за съпричастността към съученици, които са били жертва на насилие.	Да поговорим как можем да изразим съпричастност към съученици, които са били унижавани и тормозени.
Яна	Изразява съгласие с водещия. Посочва примери от ежедневието, когато е била свидетел на грубо и пренебрежително отношение.	Съгласна съм, че този разговор е необходим... Големите пререждат и нагрубяват малките ученици на лавката. Например някои дори вземат джобните им, държат се грубо.
Васил	Подкрепя мнението на Яна. Илюстрира изказването си с лични наблюдения.	Подкрепям мнението на Яна... Помислете колко пъти и ние сме се нагрубявали, отнасяли сме се пренебрежително към някого от класа.
Боряна	Изразява съгласие с позицията на участниците в дискусиата. Доказва становището си.	Да, съгласна съм... Нищо не ни коства да бъдем учтиви, да проявяваме уважение едни към други. Грубостта не ни прави по-силни.

17. Учениците подготвят изказване по темата на дискусиата от упр. 15 и 16.

18. Задачата е предвидена за работа по групи. Изисква предварителна подготовка на деветокласниците за провеждане на дискусия в клас по поставена тема.

Решения на задачите за домашна работа

1. Историзми в текста на Антон Дончев: *хан, славяни, ромеи, хазари, княз, патриций*. В текста на Елин Пелин историзъм е думата *ратай*.

хан – прабългарски, тюркски владетел

славянин – представител на голяма група близки по език, култура, бит и др. народности, населяващи източната и югоизточната част на Европа

ромей – византиец

хазари – полуномадска тюркска народност, която създава Хазарския каганат, най-мощната държава в Източна Европа през VII – X век

княз – титла на глава на княжество; наследство

14. Значение на изразите: *полезни истини* – важни, значими истини, които са полезни за хората; *кухи парадни речи* – безсмислено говорене, което е празно, лишено от съдържание.

15. Текстът е дискусия, защото участниците разговарят по значим за широк кръг хора проблем, свързан с тормоза в училище. Дискусиата се провежда по повод отбелязване на Световния ден за борба с тормоза в училище. Участниците изразяват личното си мнение по темата.

на благородническа титла на потомците на цар/княз; благородническа титла, получена за заслуги *патриций* – в древния Рим – благородник, аристократ; прен. аристократичен човек, високопоставена личност

ратай – слуга, който работи земеделска работа, но помага и въщици

2. Задачата е свързана с откриване на историзми в изучавано художествено произведение през учебната година и определяне на областта от човешкия живот, към която се отнасят.

Отговори на тестовите задачи

Вариант 1

1.	Б
2.	В
3.	Г
4.	Б
5.	В
6.	Б
7.	А
8.	Г

Вариант 2

1.	В
2.	А
3.	Б
4.	Г
5.	А
6.	Г
7.	В
8.	Б

ПУБЛИЧНО ИЗКАЗВАНЕ ПО ЖИТЕЙСКИ ПРОБЛЕМ

За преподаването на проблематиката по темата от учебното съдържание в 9. клас „Публично изказване по житейски проблем“ в примерното годишно разпределение се предлагат 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за съдържателните, жанровите и езиковите особености на публичното изказване;
- да се развият умения за създаване и произнасяне на публично изказване по житейски проблем;
- да се дискутира върху проблеми, свързани със здравословния начин на живот на пограстващите.

Нови понятия:

НЯМА

Специфика на работата с въвеждащия текст:

Текстът „Здравословният начин на живот“ е пример за публично изказване, създадено и произнесено в клас по време на учебен час от деветокласник. В текста се поставят акценти като например следните: необходимостта на младите хора да бъдат физически активни; важното значение на спорта в живота на младия човек; здравословните храни, които учениците трябва да приемат; доброто и спокойното отношение към другите и въобще към действителността като условие за нормално съществуване. Тези проблеми могат да бъдат поставени като център в една дискусия, в която да се включат и други деветокласници, като създадат и произнесат свое изказване. Възможно е учителят да предложи и други тематични области, в рамките на които учениците да създадат свои публични изказвания по различни житейски проблеми.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идея, заложили във въвеждащия текст;
- Публичното изказване по житейски проблем като вид аргументативен текст;
- Съдържателни, функционални и жанрови особености на публичното изказване по житейски проблем;
- Етапи при създаване на публично изказване по житейски проблем;
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Урокът може да се организира като практическо занятие с две относително самостоятелни части.

В първата част на часа акцент в работата е анализването на съдържателни, функционални, жанрови и езикови особености на въвеждащия към урочната статия текст „Здравословният начин на живот“. Правят се изводи за спецификата на текста като текст с аргументативна структура. Друг важен момент е да се отбележи, че публичното изказване по житейски проблем е вид устен текст, от което произтичат специфични изисквания към начина на произнасяне на изказването пред аудитория. Трети момент в тази част на урока е да се изтъкнат характеристиките на понятието „житейски проблем“. Целесъобразно е преподаването в тази част на урока да протече с помощта на беседа между преподавателя и учениците.

Втората част на урока може да бъде организирана като самостоятелна работа на учениците по създаване на собствено публично изказване. Темата може да се постави от учителя и тя да е обща за всички деветокласници, но може да бъде избрана и от самите ученици. В началото на работата се изясняват стъпките от алгоритъма за създаване на публично изказване, след което се осигурява на учениците достатъчно време за самостоятелна работа по неговото създаване.

Урокът завършва с произнасяне на изказванията, с редактиране на допуснати езикови грешки и слабости в текстовете.

Отговори на упражненията

1. Темата на изказването е: *Мечтата на едно момиче да стане ветеринарен лекар.*

2. Теза на текста е: *Мечтата ми е, щом завърша средното училище, да уча за ветеринарен лекар, защото най-много от всичко на света обичам животните.*

Доказателства: 1. *Отглеждането на една котка дава идея на деветокласничката, че любимото занимание може да бъде грижата за животните.*

2. *Наблюденията как ветеринарният лекар помага на кучето домашен любимец, затвърждават желанието на ученичката да стане ветеринарен лекар.*

Извод: *Няма по-голямо добро от това да помогнеш на животното, което страда, защото е болно. Мисля, че да си ветеринарен лекар, е една благородна професия. Знам, че няма да ми е лесно, но съм готова да уча много и да стана добър специалист в тази област. Дано мечтата ми се сбъдне.*

3. Предназначението на ученическото изказване е да даде информация за мечтите на една ученичка и да убеди читателите, че да се помага на животните, е благородно занимание.

4. Изрази, с които се засилва въздействието на изказването: *гальовна и много привързана; легаше върху краката ми и ги топлеше; мъркаше доволно; истински красавец; удоволствие е да съм с него* и др.

5. Теза на публично изказване на тема: „Милосърдието – сила или слабост“ е третият текст: *За да решиш да помогнеш на изпаднал в беда човек, трябва поне за кратко да се поставиш на неговото място и да почувстваш част от болката му. В този момент на състрадание проявяваш не слабост, а сила на характера, защото само духовно силният е в състояние да помага на нещастните хора.*

6. Задачата има творчески характер.

7. Като изпълняват упражнението, учениците се учат да спазват изискванията към устната публична реч.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата има творчески характер.

2. Изпълнявайки упражнението, деветокласниците характеризират публичното изказване по житейски проблем като вид аргументативен текст.

Отговори на тестовите задачи

1.	Г
2.	В
3.	Г
4.	Г
5.	Б
6.	А

РЕЗЮМЕ

За преподаване на учебното съдържание по темата „Резюме“ в примерното годишно разпределение са предвидени 5 учебни часа – 2 часа за нови знания и 3 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за особеностите на резюмето като вид репродуктивен текст;
- да се развият умения за подбор на и извлечение на съществена информация от научни и от медийни текстове и за структуриране на текст резюме;
- да се обогатят знанията на учениците за нестинарството като културно наследство на народа ни и да се интерпретират фактите, свързани с изпълнението на ритуала.

Нови понятия:

резюме

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Предметът на двата въвеждащи текста е един и същ – нестинарството. Първият текст запознава учениците с едно от културните наследства на българите от миналото – нестинарството. В него информацията подробно представя същността на ритуала, подготовката за него и цялостната му организация. Дава сведения къде в България в нашето съвремие нестинарството се практикува. Вторият текст е резюме, в който съдържанието на първия текст е представено сбито и вярно, като са съкратени детайли. Чрез въпросите за дискусия след първия текст се цели учениците да осмислят информацията в него, да разграничат съществената информация от подробностите.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложили във въвеждащите текстове.
- Резюме – същност, предназначение, графично и езиково оформяне.
- Създаване на резюме.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Резюмето е текст, който притежава смислова и езикова свързаност, затова урочната разработка трябва да се обвърже със знанията на деветокласниците за текста като езикова единица.

Характеризирайки особеностите на двата въвеждащи текста, учениците посочват приликите и разликите между тях. След направения анализ се отбелязват характеристиките на резюмето (вж. втори текст на с. 67). Таблица на с. 68 в *Учебника* представя нагледно признаците на вида текст. Работата продължава с проследяване на етапите при създаване на резюме. Деветокласниците с помощта на учителя се запознават с текста „*Кукерски обичай*“, подбират и извличат съществената информация. Успоредно с анализиране на текста се проследяват етапите при създаване на резюме, представени в таблица на с. 69 в *Учебника*. В таблицата е предложен и примерен вариант за резюме на текста за кукерския обичай. Вниманието на учениците се насочва и към спазването на книжовните езикови правила в българския език, когато създават текст резюме. Урокът продължава с изпълнение на упражненията от втората част на урочната статия.

Отговори на упражненията

1. Темата на текста е: „*Пещерата Магурата*“. Текстът се състои от три смислови части: Местоположение на пещерата; Образуване на Магурата и пещерни образувания; Открити следи от живот в пещерата.

2. В първата смислова част основната информация е свързана със: местоположението на пещерата, старото ѝ име, една от най-дългите пещери в България, обявена за природна забележителност. Втора смислова част – образуване на пещерата, пещерни образувания в шестте зали. Трета смислова част – открити кости от животни, рисунки по стените, обитавана целогодишно от прилепи.

3. Ключови думи: Първа смислова част: *пещера, Магурата, Западен Предбалкан, Рабишка, Рабишко езеро, една от най-дългите, природна забележителност*. Втора смислова част: *образуването, 15 млн. години, галерия, зали, пещерни образувания, сталактон, постоянна температура*. Трета смислова част: *кости, пещерна мечка, пещерна хиена, рисунки, исторически епохи, късен палеолит, бронзова епоха, ловни сцени, прилепно гуано, прилепи*.

4. Смисловата връзка е осъществена:

– между първи и втори абзац: *природна забележителност – пещерата*

– между втори и трети абзац: *пещерата – Магурата*

5. В текста преобладават думи от активната лексика, чрез които е представена информацията.

6. Примерни отговори:

пещера – кухня в планината или под земята, която има вход

сталактон – колона от свързали се сталактит и сталагмит

палеолит – най-ранният етап от каменната епоха

7. В текста няма употреба на експресивни гуми и изрази, защото е научен. Информацията е записана точно и вярно, не се изразява лично отношение към предмета на текста.

8. Примерно резюме на текста:

Пещерата Магурата се намира в Западен Предбалкан. В миналото е наричана Рабишка. Тя е една от най-дългите пещери в България, обявена е за природна забележителност.

Образването ѝ е започнало преди 15 млн. години. В нея има една главна галерия с 6 пещерни зали. Най-известни образувания са „Големият сталактон“ и „Падналият бор“. В пещерата има езеро. Дължината на галериите е 2500 м, температурата е постоянна.

В пещерата са открити кости на пещерна мечка и пещерна хиена. Рисунките по стените са от късния палеолит и от бронзовата епоха. Изображенията са правени с прилепно гуано. Магурата е обитавана от 8 вида прилепи.

9. В резюмето (упр. 8) се използват глаголни форми в сегашно време, изявително наклонение, тъй като информацията представя общовалидни факти.

10. Текстът е от науката *Ботаника* (наука за растенията), която е дял на *Биологията*.

11. Примерен отговор:

многогодишно – сложна дума, прил. име, пише се слято – *многогодишно*

разтение – пише се със *с*, защото *рас* е част от корена, а не представка; пише се *растение*

дръшки – *ж* се обеззвучава под влияние на *к*, дума за проверка – *дръжка*; пише се *дръжки*

12. В третото и в четвъртото изречение има пунктуационни грешка. В трето изречение – пред съюза *а* не е поставена запетая. В четвърто изречение – пред съюзната връзка *чиито* не е поставена запетая.

13. Редактиран вариант на текста:

Планинският божур е многогодишно тревисто растение. Неговите стъбла са високи до 1 метър и са неразклонени и облистени по цялата дължина. Най-долните са с дръжки, а горните са почти приседнали. Стъблата завършват с един-два кълбести цвята, чиито листчета са с лимоненожълт цвят.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата дава възможност за прилагане на наученото от урочната статия за създаване на резюме.

2. При изпълнение на задачата учениците анализират изискванията за създаване на текст резюме.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Г
3.	А
4.	В
5.	Г
6.	Б
7.	В
8.	Г

ЗАЯВЛЕНИЕ

За преподаване на учебното съдържание по темата в примерното годишно разпределение са предвидени 2 учебни часа – 1 час за нови знания и 1 час за упражнение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за същността, функциите и графичното оформяне на заявлението като текст от официално-деловия стил;
- да се формират умения за създаване на заявления по конкретен повод;
- да се обогати гражданската компетентност на деветокласниците чрез работа с деловия текст заявление.

Нови понятия:

заявление

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

В урочната статия е разработен проблем, който е свързан с непрякото общуване между хората и институциите. Двама встъпителни текста са заявления, представящи значима информация за авторите на текстовете и за конкретните институции. Предложен е модел за графично оформяне на заявления. Текстовете дават възможност на учениците да добият представа за заявлението като текст от официално-деловия стил – как се структурира, каква информация трябва да съдържа, какво е неговото графично оформление. Анализът на текстовете може да продължи със споделяне от деветокласниците по какъв повод им се е налагало да пишат заявление.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложи в въвеждащите текстове.
- Заявление – същност, предназначение, графично и езиково оформяне.
- Създаване на заявление.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на текстовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Работата в началото на часа може да започне с актуализиране на знания за официално-деловия стил и за текстовете, които се отнасят към него. С помощта на учителя и на въпросите за дискусия след резюмето в *Учебника* на с. 72 вниманието се насочва към съдържанието на текстовете и особеностите при тяхното оформяне. Учениците посочват конкретна институция, до която е написано заявлението, и

информацията за автора. Беседата продължава с разглеждане на другите основни признаци – записаните факти са точни; изказът е стандартизиран; употребяват се изрази от неутралната лексика; не се допуска употреба на експресивна лексика. Дават се примери за лексикални, морфологични и синтактични езикови средства. Посочва се, че заявлението е документ, предназначен за непряко, официално, писмено общуване. Урокът продължава с разглеждане на етапите за създаване на заявление. За по-пълното овладяване на информацията помага таблицата на с. 73, в която подробно са записани етапите и алгоритъмът за писане на заявление. Обръща се внимание на езиковите особености – например употребата на главни букви. След преподаване на новото учебно съдържание се обобщават основните характеристики на заявлението. Урокът продължава с изпълнение на упражненията от втората част на урочната статия.

Отговори на упражненията

1. Ученицката пише заявление до директора на своето училище. Уведомява, че е запозната с Правилника за вътрешния ред в училището.

2. Записани са с главна буква институцията и лицето, което я представлява (*Директора, СУ „Княз Борис I“*). Обръщението се пише с главна буква и след него се поставя запетая (*Госпожо Иванова,*). Употребяват се учтиви форми на общуване (*Ви*).

3. Учениците характеризират графичното оформяне на текста – къде се записва: институцията, до която се пише заявлението; видът на текста; името и сведенията за автора; обръщението към представителя на институцията; заявената информация; датата и населеното място; подпис на автора.

4. Задачата е предвидена за работа по групи. Учениците пишат заявления, като се съобразяват с условието на задачата, в което е посочено до кого трябва да бъде заявлението.

5. Задачата е за редактиране на слабости и грешки при създаване на заявление.

6. В заявлението не са записани институцията и лицето, което я представлява, както и видът на текста, данни за автора. В информацията фактите не са изложени според изискванията. Не са записани дата, населено място и стандартизираният израз (*С уважение:...*).

7. Правописни грешки: *ви, осилия, претстоящият, оркестара, репетиций, се чувствам, в къщи*. Пунктуационни грешки: *въпреки, че; пропусната запетая след подчиненото обстоятелствено изречение (...поради здравословни причини се чувствам...).*

8. Редактиран вариант:

До господин Кирилов Ръководител на оркестър „Орфей“ София	
ЗАЯВЛЕНИЕ	
от Павел Стоянов Борисов адрес: София, ул. „Трети март“ № 43	
Господин Кирилов, Заявявам, че съм подготвен за предстоящия концерт на оркестъра, въпреки отсъствията си от репетиции поради здравословни причини.	
София 20 декември 2017 г.	С уважение:

9. В третия текст са написани правилно наименованието на институцията и обръщението към длъжностното лице. В текст 1: длъжностното лице се пише с главна буква и на нов ред, *спортни танци* се пише с малка буква, в обръщението – *госпожо* е с малка буква. В текст 2: длъжностното лице се пише на нов ред, *г-н* е с малка буква, в обръщението – да се изпише изцяло думата *Господин* и *Директор*, а не *Директоре*.

Текст 1

*До
Ръководителя на Клуб по спортни танци
Уважаема госпожо Иванова,*

Текст 2

*До
г-н Петров
Директор на 290 СУ
Господин Директор,*

Решения на задачите за домашна работа

1. Учениците търсят в интернет примери за заявления, като посочват до какви институции са адресирани текстовете.
2. Деветокласниците прилагат алгоритъм за анализ на езиковите и графичните особености на заявление.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Б
3.	Г
4.	А
5.	Б
6.	А
7.	В
8.	Г

ДЕЛОВО ПИСМО

За преподаване на учебното съдържание по темата „Делово писмо“ в примерното годишно разпределение са предвидени 2 учебни часа – 1 час за нови знания и 1 час за упражненение.

Образователни цели:

- да се овладеят знания за особеностите на деловото писмо;
- да се развият умения за създаване на делово писмо съобразно адресата и целта на създаване на деловото писмо;
- да се обогатят знанията на деветокласниците за професионално-деловото общуване чрез текстове документи.

Нови понятия:

делово писмо

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Встъпителните текстове представляват делови писма. Двата текста са свързани – второто писмо е създадено в отговор на първото. По този начин се конструира реална ситуация на делово общуване чрез размяна на делови писма по определен проблем. Чрез въпросите за дискусия се цели както да се осмислят някои елементи на речевата ситуация (автор/получател, цел, тема), така и да се работи за повишаване на гражданската и на институционалната култура на деветокласниците, които се запознават с органите на училищно управление.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идея, заложили във въвеждащите текстове.
- Делово писмо – същност, предназначение, графично и езиково оформяне.
- Създаване на делово писмо.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

„Делово писмо“ е един от жанровете на официално-деловия стил. Урочната разработка логично трябва да се обвърже със знанията и уменията на

учениците за работа с текстовете на този стил, както и с темата на предишния урок („Заявление“). Тъй като деловото писмо е текст, чрез който общуват институции и отговорни лица, акцентът в урока за нови знания пада основно върху изясняване на особеностите на този вид текст. Чрез наблюдение и анализ на образците, показани в *Учебника*, деветокласниците извеждат с помощта на учителя характеристиките на деловото писмо. В часовете за упражненение учениците се запознават с алгоритъма за създаване на делово писмо (с. 77 от *Учебника*). Тук акцент се поставя върху графичната стандартизираност, правописните, пунктуационните и граматичните особености при оформяне на текста (например употреба на главни букви, спазване на речев етикет, съкращения на названия на институции и др.). При възможност и наличие на съответната техника търсят в интернет изображения на стандартизирани формати за създаване на делово писмо. Урокът продължава с изпълнение на упражненията от *Учебника*.

Отговори на упражненията

1. Участници в общуването са: Петя Кирилова (автор на деловото писмо, ръководител на отдел в туристическа агенция) и Евелина Стоянова (получател на деловото писмо, помощник-директор на училище).

2. През текста авторът уведомява получателя за подробности, свързани с ученическо пътуване в чужбина. От първото изречение на текста става ясно, че писмото е създадено в отговор на запитване.

3. Например: употреба на учтива форма (*Уважаема г-жо Стоянова; писмото Ви; С уважение*); изрази, характерни за официално-деловия стил (*Желателно е; Уверявам Ви; Прилагам*).

4. Текстът отговаря на стандартизираното графично оформяне – правилно са написани имената на институциите; посочен е предметът на писмото (в рубриката *Относно*); налице са формули на речевия етикет за установяване и преустановяване на контакт в писменото официално общуване.

5. Примерно делово писмо:

39 СУ „Иван Вазов“
гр. Варна

ДО:
Петя Кирилова,
Ръководител отдел „Ученически екскурзии и обмен“
Туристическа агенция „Свят“
Варна

Относно: *предстоящо пътуване*

Уважаема г-жо Кирилова,
Обръщам се към Вас с молба за бърз отговор на следните въпроси, поставени от родители на ученици, които ще пътуват през следващия месец на ученически обмен в Брюксел.

Ще бъдат ли посрещнати учениците на летището в Брюксел и от кого?

Какви допълнителни дейности се предвиждат по време на престоя и как ще се осъществяват тези дейности?

Как стои въпросът с изхранването на учениците по време на престоя им в Брюксел?

Благодаря предварително за информацията. Ще очаквам отговора Ви.

Варна,
22. 08. 20....г.

С уважение:
(Евелина Стоянова,
помощник- директор)

6. Задачата е за работа по групи.

1. група: *Уважаема госпожо Председател; уважаеми г-н Директор; Госпожо Министър, Дами и господа;*

2. група: *С уважение; В очакване на бърз отговор; Петър Иванов, директор.*

7. Чрез упражнението, което е с повишена трудност, учениците съпоставят езикови средства, най-вече формули за речев етикет, в българския език и в чуждите езици, които изучават в училище. Задачата има интердисциплинарен характер. При наличните технологии учениците може да потърсят в интернет формуляри за създаване на делово писмо на чужди езици и да съпоставят графичното им оформяне.

8. Редактиран вариант:

ДО:
Домоуправителя
на бл. 45
ж.к. „Христо Ботев“, гр. Смолян

Уважаеми Господин домоуправител,

С настоящото писмо Ви информираме, че ако не платите в срок до 15. 05. т.г. сметката за асансьора, той ще бъде спрян. Дължимата сума към момента е представена в приложеното извлечение.

Фирма за асансьорни услуги „Тони“
(печат, подгис)

9. Чрез упражнението учениците прилагат уменията си за създаване на делово писмо, като се съобразяват с поставената комуникативна задача.

Решения на задачите за домашна работа

1. Задачата е с изследователски характер. Може да се реализира както самостоятелно, така и в малки групи.

2. Задачата има творчески характер; провокира креативността на учениците. В същото време подтиква деветокласниците да влязат в ролята на предприемачи и да развият умения по ключовата компетентност „Предприемачество и инициативност“.

Отговори на тестовите задачи

1.	Б
2.	Б
3.	В
4.	Б
5.	Г
6.	В
7.	В
8.	Г

За преподаване на учебното съдържание по темата „CV“ в примерното годишно разпределение са предвидени 4 учебни часа – 2 часа за нови знания и 2 часа за упражнение.

Образователни цели:

- да се усвои информация за особеностите на CV като текст за делово общуване;
- да се овладеят умения за подбор и представяне на лична информация и опит съобразно целта за създаване на CV;
- да се обогати гражданската компетентност на учениците чрез работа с делови текстове.

Нови понятия:

CV

Специфика на работата с въвеждащите текстове:

Двата въвеждащи текста притежават особености на официално-деловия стил – обява и CV. Вторият текст, CV, е създаден като отговор на информацията, която се съдържа в първия. Така се възпроизвежда реална ситуация, при която е необходимо създаването на CV с конкретна цел. Въпросите за дискусия след двата текста насочват вниманието както към някои характеристики на текстовете за непряко речево общуване, така и към осмисляне на личен опит, интереси и занимания на деветокласниците.

План на урока за нови знания:

- Дискусия върху идеи, заложи в въвеждащите текстове.
- CV – същност, предназначение, графично и езиково оформяне.
- Създаване на CV.
- Практическа работа с езика – изпълнение на упражненията и решаване на тестовите задачи след теоретичните сведения в урочната статия.

Методически указания за работа

Урокът за нови знания може да следва логиката на урочната статия. Часът започва с наблюдение и анализ на предложени във въвеждащия текст модел на CV: предназначение, автор/получател, съдържание, графично оформяне, езикови средства.

Индуктивно се извеждат и се записват на гръска и съответно в тетрадките тези особености. След това се посочват някои слабости, които се допускат при създаване на този вид текст.

Възможно е учителят предварително да е поставил на учениците задача да запишат лична информация, която отговаря на всяка една от рубриците в CV. В началото на часа учителят раздава празни бланки на CV и дава конкретна задача: да попълнят бланката, за да кандидатстват за определена позиция/дейност. След изпълнение на задачата създадените текстове се обсъждат и се извеждат признаците на CV. Урокът продължава с изпълнение на упражненията от *Учебника*.

Отговори на упражненията

1. Най-важните условия са: същност на позицията, за която се кандидатства; организация на информацията по начин, който да отговаря на изискваните знания и умения от кандидата; стандартизираност.

2. Посочените изрази назовават, най-общо, текстове, в които се описва нечий живот и дейност (на автора или на друг човек). *Биография* – дума от гръцки произход (био – живот; графос – пиша), история на живота на определена личност; *автобиография* – история на собствения живот; *житие* (домашна дума) – литературен жанр в средновековната книжнина; представя *животоописание* (описание на живота) на светци и мъченици.

3. Посочените текстове притежават жанровите характеристики на художествения стил.

4. От учениците се изисква да напишат текст за самопредставяне в свободна форма.

5. Учениците създават текст CV в отговор на конкретно поставената задача.

6. Двамата текста се различават по предназначението си, както и по графичното и езиковото си оформяне. И в двата текста ще присъства информация за името, мястото и датата на раждане и местожиене, учебно заведение, интереси и хобита, но тази информация се представя по различен начин и с различна цел.

7. Упражнението се изпълнява по групи. Тъй като изисква повече време, подходящо е за края на втория час за упражнение, предвиден в примерното годишно разпределение по темата.

8. Редактиран вариант:

Лични данни	Стоян Боянов 9 ^в клас, 178 СУ Имейл: bojan_foot@bg Рождена дата: 4 май 20...г., гр. Свищов
Кандидатствам за:	Младежки отбор по футбол
Опит 20...г. – 20...г.	Отличен опит Детски отбор по футбол, позиция нападател
Лични умения Комуникативни умения Организационни умения	Добри Капитан на детския отбор по футбол.
Допълнителна информация	4 спечелени купи с детския отбор по футбол от градски и регионални състезания
Приложения	Молба

9. Откъдето е от известната книга на Бранислав Нушич „Автобиография“. Притежава признаци на художествения стил.

10. Задачата има творчески характер. Като използват модела от упр. 9, деветокласниците опитват да създадат автобиографичен текст от името на свой любим писател, художник или артист.

Решения на задачите за домашна работа

1. В интернет пространството учениците може да открият голямо количество формати за създаване на CV, като при някои се наблюдава разлика в наименованието на рубриците, както и в графичния дизайн на текста. Препоръчително е учителят да насочи учениците към официални сайтове, откъдето може да се изтегли Европейският формат на CV.

2. Задачата може да се реализира като изследователски проект. За изпълнението ѝ може да послужи и даденият образец за наративна автобиография от с. 83 в *Учебника*.

Отговори на тестовите задачи

1.	В
2.	Г
3.	А
4.	В
5.	Б
6.	В
7.	В
8.	Г

ОБОБЩИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ

За обобщителните упражнения към 4. раздел в примерното годишно разпределение е предвиден 1 час.

Отговори на упражненията

1. Текстът е аргументативен. Представа и защитава позиция по проблем, който е свързан с опазване на природата. Ученичката в изказването си изразява мнение и го подкрепя с разсъждения и факти от собствения си опит и от медийни текстове.

2. Текстът е предназначен за устно официално (публично) общуване. Тезата на Петя Георгиева е свързана с това, че промяната за опазване на природата зависи от жителите на цялата планета.

3. Текстът се състои от три смислови части. В първата ученичката въвежда в разглеждания проблем и изразява лично мнение за промените в климата на планетата ни и от кого зависи да запазим природата. Втората смислова цялост насочва вниманието към отбелязване на Световния ден за опазване на околната среда и към програмите за опазване на природата, изготвени от правителства. В третата деветокласничката споменава за отговорността на всеки жител на планетата към природата, обобщавайки своите разсъждения.

4. Текстът е изграден от три абзаца. Смесовата свързаност е осъществена чрез насочване на разсъжденията към основната тема на текста.

5. Ученичката цитира различни твърдения, които е чувала относно значимостта на природата за опазване живота на хората. Употребява термини, свързани с разглеждания проблем. В изказването има реторични въпроси, чрез които се засилват емоционалността на текста и влиянието му върху слушателите.

6. Деветокласниците трябва да поставят логическите ударения върху думи, които според тях най-силно въздействат върху аудиторията. Мимиките и жестовете трябва да бъдат прецизно подбрани, за да са подходящи и да подсилват въздействието на текста.

7. Изпълнението на задачата изисква предварителна подготовка – осведомяване от различни източници на информация, разсъждения върху подбраните факти, уточняване на характеристиките на общуването и обмисляне на композицията на публичното изказване. При изграждане на текста тезата трябва да е ясно и точно формулирана, доказателствата да са прецизно подбрани и да я подкрепят. Изводът се формулира върху основата на посочените факти и разсъждения.

8. Задачата е свързана с публичното изказване, създадено при изпълнение на упр. 7.

9. На основата на публичното изказване по житейски проблем учениците създават резюме на текста, като се съобразяват с изискванията на резюмето като репродуктивен текст.

10. Съпоставка между публично изказване по житейски проблем и резюме:

	Публично изказване по житейски проблем	Резюме
вид на общуването	официално, пряко/непряко, устно	официално, непряко, писмено
цел на общуването	да се представи и защити теза по житейски проблем	да се предаде сбито и вярно съдържанието на друг текст
предмет на общуването	интересите и потребностите на личността	повествователен, описателен или аргументативен текст
участници в общуването	авторът на изказването и публика	пишещият резюмето и читатели

11. Ученичката пропуска в резюмето съществена информация от текст 1, има неточности при предаване на съдържанието. В третия абзац информацията е прекалено сбито предадена. Допуснати са правописни и пунктуационни грешки. Една глаголна форма е неправилно употребена (*имало* – преизказна глаголна форма).

12. В първия абзац неточно е посочено: „*колкото сто атомни бомби*“; „*на земята има кратер*“.

13. Примери за правописни грешки: *таугата*, *источен*, *виждът*, *грамотевица* и *гр*.

Примери за пунктуационни грешки: Пред съюза *че* не е поставена запетая. Пред съюза *и* има излишна запетая.

14. Примерен редактиран вариант на текста:

Текст 2

На 30 юни 1908 г. в тайгата на Източен Сибир хората виждат огнена топка. Чува се силен звук като от гръмотевица, след това – взрив с мощност почти колкото хиляда атомни бомби. Земята се разтърсва в район от милион квадратни километра.

Първите изследователи на Тунгуския метеорит установяват, че на мястото на падането на тялото дърветата са повалени и опожарени, а останалите прави са без клони. Организирани са още 20 експедиции. Взривът е бил във въздуха, затова на земята няма кратер. В Европа са усетени земни трусове и е забелязано огненото кълбо.

Изследванията още не са завършени. Предполага се, че е била комета, образувана от вода и газове. Съществуват няколко хипотези за произхода на метеорита.

15. Задачата е предвидена за работа по групи. По дадени указания учениците пишат текст заявление.

16. При изпълнение на упражнението деветокласниците усъвършенстват своите умения за изграждане на текст заявление, като анализират изискванията в текст, написан от съученик.

17. Примерен редактиран вариант на деловото писмо:

До
Секретаря на читалище „Будилник“
гр. София

Уважаема госпожо Иванова,

Информираме Ви, че ансамбълът за народни танци „Здравец“ към училище „Васил Левски“ ще вземе участие в концерта по случай 150-годишния юбилей на читалището. Прилагаме списък с репертоара на ансамбъла.

С уважение:

Георги Тодоров, ръководител на ансамбъла

Решения на задачите за домашна работа

1. Изпълнението на задачата изисква прилагане в учениковата езикова практика на изученото за текст резюме.

2. За устно представяне на резюмето (вж. упр. 1) деветокласниците трябва да се съобразяват с правоговорните правила, да поставят правилно логическите ударения върху думите.

Отговори на местовите задачи

Вариант 1

1.	А
2.	В
3.	Б
4.	А
5.	В
6.	Г
7.	Б
8.	Г

Вариант 2

1.	Г
2.	В
3.	Б
4.	А
5.	Г
6.	Б
7.	Г
8.	В

УПРАЖНЕНИЯ ЗА ГОДИШЕН ПРЕГОВОР

Последният раздел от *Учебника* включва:

- 30 упражнения за годишен преговор, с помощта на които деветокласниците преговарят, затвърждават и систематизират знанията, придобити през учебната година;
- два варианта на тест за определяне на изходно равнище.

За годишен преговор в примерното годишно разпределение се предлагат 2 учебни часа.

Отговори на упражненията

1. Текстът притежава особености на научния стил.

2. Силово маркирани езикови средства в текста са например: *спорови растения, кремъчни водорасли, пигменти, сортове, аминокиселини, фибри* и др. Посочените изрази са термини в текста. Граматични средства, характерни за научния стил, са употребата на сегашно време (*съществуват, нямат, осигуряват*); глаголни форми в страдателен залог (*е доказано*); еднотипни синтактични конструкции (*Някои добре известни сортове са...; Тези морски растения са богати на...; Водораслите са богати...*). Неутрални езикови средства са: *име, няколко, осигуряват* и др.

3. Основният предмет на текста е „водорасли“. Неговата номинативна верига е изградена от следните езикови средства: *водораслите – зелени, кафяви, червени и кремъчни водорасли – морски водорасли – сортове – тези морски растения – съдържат – водораслите*.

4. Според текста верни са следните твърдения: *Водораслите се използват в кулинарията за приготвяне на ястия; Водораслите имат различен цвят в зависимост от пигментацията им*.

5. Нисши спорови растения – ботанически термин за означаване на растения, които се размножават чрез спори; *сорт* – вид, разред; *пигмент* – багрилно вещество, което придава цвят на човешките, животинските и растителните тъкани; *фибри* – мускулни или нервни влакна.

6. Тема: Водораслите; подтеми: 1) Произход на водораслите; 2) Видове водорасли; 3) Значение на водораслите за здравето на човешкия организъм.

7. Примерно резюме:

С името „водорасли“ се назовават десетки хиляди групи нисши спорови растения, произлезли самостоятелно преди милиарди години. Днес съществуват около 30 000 вида водорасли с различно местообитание.

Водораслите се разделят на зелени, кафяви и червени въз основа на техните пигменти и оцветяване.

Има десетки ядивни сортове, полезни за здравето на човека.

Водораслите набавят на организма важни хранителни вещества, минерали, витамини, аминокиселини и протеини. Богати са на вещества с противовъзпалителни и противовирусни свойства.

8. Упражнението е за самостоятелно проучване. Учениците развиват умения за работа с различни източници на информация по определен проблем.

9. Упражнението е за работа по групи; свързано е с изпълнението на упр. 8. Учениците представят събраната информация с оглед на конкретна комуникативна задача.

10. Текстът е информационна бележка.

11. В текста водеща е информативната функция – авторът осведомява читателите за конкретно предстоящо събитие – инициативата „Усети града – подготовка на водачи и реализиране на интерактивен маршрут“. Едновременно с това чрез текста се цели да се въздейства върху читателите, като се предизвика отношение спрямо проблемите на незрящите хора. Това се постига с помощта на изрази като: „... които искат да предизвикат сетивата си“; „ще бъдат ангажирани с проблемите за достъпа на хора със зрителни затруднения“; „докосване на паметници на културата“.

12. Към активната лексика принадлежат например изразите: *организатор* (който организира нещо), *подготовка* (съвкупност от придобити знания и умения за определена дейност), *младежи* (млад човек; човек на определена възраст). Към пасивната лексика се отнасят някои гуми от чужд произход, употребени като термини в текста например: *интерактивен* (който изисква взаимодействие); *антропология* (наука за природата на човека), *медиатор* (посредник).

13. Учениците развиват умения за четене с разбиране на текст и за извличане на информация от текст с оглед на конкретна комуникативна задача.

14. Чрез упражнението се цели лична ангажираност на деветокласниците с проблемите на незрящите хора.

15. Думите са от чужд произход. За да изпълнят задачата, учениците си служат с речници, в т.ч. електронни. При изпълнение на задачата учителят обръща внимание на особености в правописа на думите.

блог – съкращение от израза уеб блог; *дискусия* или *информационен сайт*, публикувани в Световната мрежа и състоящи се от отделни вписвания (публикации);

чат – (от англ. *chat* – бърба, бърборя) е вид комуникация, осъществявана чрез компютърна мрежа (интернет) или друг вид комуникационна мрежа (мобилен телефон) в реално време;

мол – 1. *хим.* Единица за количество вещество (mol); 2. Комплекс от магазини за продажба на различни стоки, най-често маркови;

пиар – (разговорно, от англ. *Public Relations, PR*) – дейност по управление на информацията, свързана с публичния имидж на публични личности, организации и програми;

ол инклузив – (от англ. *all inclusive*) – ваканционна програма, при която всички услуги са включени в цената.

16. 1) *заран* – сутрин; *одеве* – преди, по-рано; 2) *страдно* – изстрадало; *ручок* – ягене, обяг; *дохажда* – угва; 3) *бирници* (бирник) – данъчен служител; 4) *менци* (менец) – меден съд за течности; котел.

17. Задачата е за работа по проект. Целта е да се интегрират знанията на учениците за вулгаризмите и за функциите на медийния текст.

18. Лирическият герой в стихотворението е бунтовникът.

Това вещество стимулира растежа на цветята.

Това беше много критичен момент в състезанието.

Световното първенство е най-голямото атлетическо състезание за годината.

19. Упражнението има изследователски характер. Смята се, че евфемизмите са възникнали в традиционните култури от т.нар. гуми табу – гуми с магически характер, чиято употреба може да навреди на общността.

20. Трите текста са обяви или покани за конкретно събитие. Като се съобразяват с дадената информация, учениците създават посочения вид делови текст.

21. Учениците прилагат знанията си за езиковите средства, характерни за текстове на официално-деловия стил.

22. Деветокласниците прилагат стандарта за графично оформяне на текстовете документи. Работят по двойки.

23. Ученическият текст отговаря изцяло на поставения в заглавието житейски проблем. Тезата съдържа ясно и непротиворечиво становище на говорещия по темата: „Ето защо трябва да бъдем приятели със съседите си“. Тезата е подкрепена с примери от личния опит, с разсъждения, с цитати и позовавания: „Аз самият живея в блок...“; „...никак не е смешно, ако съседите ти са хора, които нямат чувство за общност...“; „добрият съсед е по-ценен и от роден брат“, „Проблемът за съседските отношения е обект на много произведения...“. В извода се обобщават разсъжденията и се призовават слуша-

телите да помислят върху проблема: „Да се огледаме и да видим съседите си – може да открием в тях безценен приятел и помощник“.

24. Посочените гуми могат да се заменят например с перифразите „хората до вас“, „човекът, който живее до теб“; в известен контекст е възможно да се употреби и остарялата гума синоним „комшия“.

25. Задачата е за прилагане на знанията за дискусия по определен проблем.

26. И трите текста са диалози, защото представят устно речево общуване (размяна на реплики) между двама или повече участници.

27. Двамата текста са откъси от художествени произведения – притежават особености на художествения стил.

28. Двамата текста се различават по речевата характеристика на героите, участници в диалога. В текста от Оноре дьо Балзак героите говорят съобразно социалната им роля и обществена позиция, служат си с речеви етикетни формули (*Виe, Вашият, госпожа*). Съвсем различни са социалните отношения между героите от разказа на Елин Пелин „Андрешко“, което намира израз и в езиковите средства, с които си служат („*говедо*“, „*шопе*“, „*бре*“, „*теле*“).

29. Третият текст представлява диалог между служител на железопътна гара и пътник. Ситуацията е официална; разговаря се по делничен проблем с практически характер – закупуване на билет.

30. Задачата е за работа по групи. Възможни варианти:

1. група: *Ирландия е остров в Атлантическия океан. Състои се от държавите Република Ирландия и Северна Ирландия. Представлява третият по големина в Европа и двадесетият в света остров. Общата площ на Ирландия е 84 421 км². Към 2011 г. населението ѝ е 6,4 млн. души.*

2. група: *Италия е държава в Европа. Разположена е на юг от Алпите, на Апенинския полуостров. Площта на Италия е 301 338 км², от които 7200 км² е водна площ. Страната е членка на Европейския съюз и на Евроната и е част от Шенгенското пространство. Рим е столица на Италия от 1870 година. Преди него столици на Кралство Италия са били Торино и Флоренция.*

ЗАДАЧИ ЗА ИЗХОДНО РАВНИЩЕ (Вариант 1, Вариант 2)

Тестът за определяне на изходното равнище на деветокласниците (Вариант 1, Вариант 2) се състои от 9 задачи, от които 7 задачи са с избираем отговор, 2 задачи са със свободен отговор. Общият брой точки е 11 т.

Предложение за скала за оценка:

- 0 – 3 т. Слаб 2
- 4 – 5 т. Среден 3
- 6 – 7 т. Добър 4
- 8 – 9 т. Мн. добър 5
- 10 – 11 т. Отличен 6

Вариант 1

Задача №	Верен отговор	Брой точки
1.	Б	1 т.
2.	Г	1 т.
3.	В	1 т.
4.	Отговор: Според Н. Гомеш след гмуркане се спи много добре, защото гмуркането е дейност, която изисква сериозни усилия; изразходва се много енергия.	Пълен отговор – 2 т. Частичен отговор – 1 т. Без отговор – 0 т.
5.	Отговор: Контекстов синоним на рекорди е изразът „най-големите ми постижения“. Примери за рекорди: най-дълбоко гмуркане в пещера – до 282,6 м; най-дълбоко гмуркане в свободни води – до 318, 25 м, в Червено море.	Пълен отговор – 2 т. Частичен отговор – 1 т. Без отговор – 0 т.
6.	В	1 т.
7.	А	1 т.
8.	В	1 т.
9.	В	1 т.

Вариант 2

Задача №	Верен отговор	Брой точки
1.	А	1 т.
2.	Г	1 т.
3.	А	1 т.
4.	Отговор: Водачът на превозно средство трябва да спазва нормите за шум и вредни емисии, както и други норми за опазване на околната среда.	Пълен отговор – 2 т. Частичен отговор – 1 т. Без отговор – 0 т.
5.	Отговор: Участници в движението според текста са както водачите на различни превозни средства, така и пешеходците; участници в движението по пътищата: водачи на превозни средства; уязвими участници в движението (пешеходци, водачи на двуколесни превозни средства).	Пълен отговор – 2 т. Частичен отговор – 1 т. Без отговор – 0 т.
6.	В	1 т.
7.	Б	1 т.
8.	Г	1 т.
9.	В	1 т.

Библиография

Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език. Фонетика, лексикология, словообразуване, морфология, синтаксис. София, ИК „Петър Берон“, 1999.

Виденов, М. Увод в социолингвистиката. София, 2000.

Георгиева, М., Ив. Савова. Писмените ученически текстове. Втора част: съчинения. София, ИК „Кръгзор“, 2003.

Грамматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология. София, Издателство на БАН, 1983.

Грамматика на съвременния български книжовен език. Том 3. Синтаксис. София, Издателство на БАН, 1994.

Димчев, К. Основи на методиката на обучението по български език. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2010 .

Добрева, Е., Ив. Савова. Текстолингвистика. Шумен, УИ „Епископ Константин Преславски“, 2000.

Закон за предучилищното и училищното образование. – ДВ, бр. 79/13.10.2015.

Личева, А., Г. Дачева. Кратък речник на литературните и лингвистичните термини. София, „Колибри“, 2012.

Ницолова, Р. Българска граматика. Морфология. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2008.

Официален правописен речник на българския език. София, „Просвета“, 2012.

Пагешка, М. Наративът в образователния процес по български език. София, „Булвест 2000“, 2014.

Пашов, П. Българска граматика. София, ИК „Хермес“, 2015.

Пернишка, Ем. Синонимен речник на българския език. София, ИК „Хермес“, 2003.

Петров, А. Дискурсният анализ в обучението по български език 5. – 8. клас. София, „Булвест 2000“, 2000.

Петров, А. Овладяване на дискурсни техники чрез обучението по български език. София, „Булвест 2000“, 2002.

Петров, А. Проблеми на комуникативно ориентираното обучение по български език. София, „Булвест 2000“, 2012.

Петрова, С. Училище за утрешния ген. Резултати от участието на България в Програмата за международно оценяване на учениците PISA 2009. София, 2010.

Halliday M.A.K., R. Hasan. Language, Context, Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective. Oxford Univ. Press, 1985.

Съдържание

Прегovor	3
Първа част	
Учебникът в работата на учителя	5
1. Особенности на обучението по български език в 9. клас (общообразователна подготовка).....	5
2. Особенности на учебната програма по български език за 9. клас.....	5
3. Особенности на учебния комплект по български език за 9. клас на издателство Булвест 2000	6
3.1 Учебникът по български език за 9. клас – съдържателни, структурни и функционални особености	6
3.2 Особенности на книгата за учителя към учебника по български език за 9. клас	11
3.3 Особенности на комплекта работни листове към учебника по български език за 9. клас.....	11
3.4 Особенности на електронния вариант на учебника по български език за 9. клас	11
Изисквания за резултатите от обучението по учебния предмет български език и литература, компонент <i>български език</i>	13
Учебна програма по български език и литература за IX клас, компонент <i>български език</i> (общообразователна подготовка)	14
Примерно годишно разпределение на темите от учебното съдържание по български език за 9. клас	18
Примерно годишно тематично разпределение по български език за 9. клас	19
Втора част	
Насоки за практическа дейност.....	30
Език, текст, общуване (Начален преговор)	30
Задачи за входно равнище. (Вариант 1, Вариант 2)	32
Текстът като смислово и езиково единство	33
Научен стил	35
Официално-делови стил	37
Публицистичен стил. Език на медиите	39
Обобщителни упражнения. Отговори на тестовите задачи (Вариант 1, Вариант 2)	41
Активна и пасивна лексика. Пароними	43
Речево поведение при участие в диалог и в дискусия	45
Обобщителни упражнения. Отговори на тестовите задачи (Вариант 1, Вариант 2)	47

Публично изказване по житейски проблем	49
Резюме.....	51
Заявление	53
Делово писмо	55
CV	57
Обобщителни упражнения. Отговори на тестовите задачи (Вариант 1, Вариант 2)	59
Упражнения за годишен преговор.	61
Задачи за изходно равнище (Вариант 1, Вариант 2)	63
Библиография.....	64

БЕЛЕЖКИ

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
за 9. клас

Автори

проф. г-р Анжел Петров
г-р Мая Падешка
Мариана Балинова

Редактор

Олга Попова

Графичен дизайн

Ивац Христов

Коректор

Мила Томанова

Българска. Първо издание, 2018
Формат 60x90/8. Печатни коли 8.5
ISBN 978-954-18-1301-0

Издателство

„Булвест 2000“ ООД
София, 1574,
ул. „Никола Тесла“ № 5, BSR 2, етаж 4
мел.: 02 8061 300, e-mail: administration@bulvest2000.com
www.bulvest.com

Печат

„БУЛВЕСТ ПРИНТ“ АД

